

Analiză manualelor de Istorie

(realizată pentru Centrul de Resurse Juridice de Irina Costache)

Realizată în cadrul proiectului *Educația fără discriminare este și treaba mea!*, implementat de **Centrul de Resurse Juridice** și co-finanțat printr-un grant din partea Elveției prin intermediul Contribuției Elvețiene pentru Uniunea Europeană extinsă.

Acest document nu reflectă neapărat poziția oficială a guvernului elvețian. Responsabilitatea pentru conținutul acestuia este asumată în întregime de CRJ. Pentru mai multe informații despre proiect, vă rugăm accesați www.educatiefaradiscriminare.ro.

Sumar executiv

- Manualele de istorie analizate nu reușesc să promoveze atitudini de respect și valorizare a diversității. Ceea ce reușesc aceste manuale este să introducă sumar câteva concepte legate de tematica diversității în societatea umană, precum și câteva (foarte puține) exemple de evenimente istorice importante pentru comunități minoritare - indiferent de natura acestora. Autorii de manuale introduc în lecții concepte clasice precum minorități etnice, minorități religioase, cultură și tradiții, unitate în diversitate, alături de noi concepte derivate din cadre teoretice ce valorizează diferența – concepte precum multiculturalism, diversitate, decolonizare, etc.
- Evenimente dramatice din istoria romilor, precum robia și Holocaustul, unde agresorii au fost etnici români sunt ignorate total sau, cel mai des, menționate superficial, fără a oferi elevilor date concrete sau un context mai elaborat.
- Istoria comunității evreiești în timpul celui de-al doilea război mondial este prezentă în majoritatea cazurilor, dar în unele manualele nu există un conținut dedicat Holocaustului din România, în altele este prezentată lapidar sau nici nu se precizează termenul de Holocaust. Sunt manuale care încearcă să minimizeze sau chiar să elimine participarea României la crime împotriva populației de evrei.
- Personajele istorice femei sunt apariții rare în manuale (în medie, 5 referințe per manual). Numele vehiculate sunt cam aceleași, indiferent de manual sau an de studiu: Regina Maria, Doina Cornea, cele trei scriitoare interbelice (Anna de Noailles, Elena Văcărescu, Martha Bibescu), Anna Pauker și Elena Ceaușescu. Din sfera științei, singura femeie menționată este Ana Aslan, iar în contextul istoriei secolului XX, Margaret Thatcher este principala referință istorică.
- Cea mai frecventă imagine cu o femeie este reproducerea după tabloul lui CD Rosenthal, România Revoluționară, dar și reproducerea după tabloul lui E. Delacroix, Libertatea călăuzind poporul.
- Domină referiri la religia ortodoxă; de multe ori mențiunile sunt stereotipe (liant al românilor, element al conștiinței și culturii naționale), alteori creștinismul este discutat în opoziție cu islamismul. În manualele de clasa a XI-a apare noțiunea de fundamentalism religios pe care multe manuale o ilustrează cu exemple de fundamentalism islamic.
- Autorii de manuale nu au introdus nici un eveniment marcant din istoria femeilor din România – referințe extrem de rare și lapidare despre drama femeilor din România ceaușistă, câteva manuale menționează câștigarea dreptului de vot pentru femei în constituția carlistă, dar nici o femeie angajată în aceasta luptă nu este menționată de autori.
- Cu foarte puține excepții, nu apar referințe la existența și istoria minorităților sexuale – mai ales la persecuția acestora în timpul regimului comunist. Excepțiile sunt menționarea, în două manuale, a victimelor minorităților sexuale din cel de-al doilea război mondial și, în alt manual, a dreptului persoanelor de același sex de a se căsători, în contextul discuției despre schimbările conceptului de familie în societatea contemporană
- Nu apar referințe legate de viața persoanelor cu dizabilități.
- Sursele istorice prezentate elevilor nu conțin studii sau cercetări dedicate istoriei romilor, a femeilor și rareori fac apel la istoriografie specifică comunității evreiești.
- Toate manualele de istorie analizate încep cu imnul României, iar cele două manuale de clasa a VIII-a se numesc Istoria românilor.

Introducere și considerații metodologice

Această cercetare vine să sprijine procesul de revizuire a planurilor cadru, a programelor școlare, precum și pe cel de redactare a unor manuale noi adaptate pentru nevoile noii generații de elevi, în contextul mai larg al unei noi încercări de reformă a învățământului obligatoriu. Această analiză propune o evaluare a manualelor școlare din perspectiva atitudinilor față de minorități (etnice, religioase, sexuale) pe care manualele le transmit elevilor. Așa cum alți specialiști în educație explică des, școala românească se concentrează pe conținuturi informaționale în foarte mare măsură, neglijând formarea abilităților elevilor și, mai ales, ignorând atitudinile pe care școala românească le formează la clasă. Analiza aceasta urmărește să evalueze ce transmit manualele la nivel de atitudini față de diferite minorități și în ce măsură aceste suporturi didactice ajung să promoveze atitudini de respect și valorizare a diversității (ceea ce este unul dintre obiectivele de formare pentru disciplina istorie).

La momentul realizării acestei analize, Ministerul Educației Naționale și Cercetării Științifice pune în discuție publică noile planuri cadru pentru învățământul gimnazial, planuri aprobate la sfârșitul lunii aprilie 2016. Disciplina istorie a fost una dintre cele mai disputate discipline la final, câștigând totuși o oră în plus pe săptămână pentru clasa a V-a.

Cartea școlară și promovarea valorilor diversității

Cartea școlară este probabil unul dintre obiectele cele mai încărcate de semnificații în relația dintre societate și cetățeni – fie că aceștia sunt încă parte din procesul educativ, fie că sunt deja adulți. De la extinderea învățământului de masă în România, la începutul secolului XX, cartea școlară a fost unul dintre instrumentele cele mai eficiente în consolidarea a ceea ce Benedict Anderson, a denumit o comunitate imaginată¹, o comunitate mediată în care sensul apartenenței este construit și susținut printr-o serie de practici sociale de consum – presa în limba națională (în cazul analizat de autor), manualul în limba națională cu evenimente istorice interpretate într-o narațiune despre națiune. Practic circulația unor cărți școlare standardizate a permis în același timp imprimarea unor repere comune despre limbă, națiune, filiație națională și identitate națională, construind practic o conștiință a apartenenței la o comunitate națională.

Cartea școlară, menționa Alain Choppin, reprezintă un obiect profund influențat de valorile societății care a produs-o². Astfel, o carte școlară răspunde nu numai unor cerințe educaționale specifice unei anumite societăți la un anumit moment dar, în același timp, ea corespunde unui gust specific, propune interpretări tributare unui context și propune și promovează o serie de valori și atitudini ce țin de contextul în care au fost realizate. Această înțelegere a cărții școlare permite analiza modului în care prin cartea școlară se construiesc clișee și stereotipuri ce influențează pe de-o parte orientarea în lumea de zi cu zi atât a adulților, cât și a copiilor, precum și schemele de analiză/ interpretare comune într-o anumită societate. Practic memoria colectivă asupra unor evenimente se construiește ades prin clișee și stereotipuri tributare celor întâlnite în manualele școlare. Chiar dacă putem întrevăde reflexele de discriminare și stereotipie circumscrise unui context (probabil mai specific anilor 2006/2007), considerăm că este nevoie să le aducem în discuție pentru a le corecta în manualele pentru anul școlar 2016/2017. La fel considerăm că acest exercițiu poate fi o metodă de testat în evaluarea noilor seturi de manuale.

1 Benedict Anderson, *Imagined Communities Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*

2 Alain Choppin, *L'histoire des manuels scolaires. Une approche globale*

Disciplina istorie – competențe generale, competențe specifice, valori și atitudini

În dezbaterile publice de la începutul anului 2016, istoria a fost una dintre materiile care a stârnit o dezbatere aprinsă. [Raportul ISE](#) cu privire la noul plan cadru gimnazial arată că o parte dintre susținătorii disciplinelor umaniste au cerut mărirea numărului de ore pentru istorie pe parcursul gimnaziului (un procent de 8,7% dintre respondenți la consultarea online au cerut 2 ore de istorie pe săptămână), în timp ce alte sugestii s-au referit la studierea materiei aferente istoriei românilor pe parcursul a doi ani de studiu – clasa a VII-a și clasa a VIII-a. La finalul discuțiilor, materia istorie a câștigat o oră în plus pe săptămână pentru clasa a V-a și și-a menținut nivelul de câte o oră pe săptămână pentru clasele a VI-a și a VII-a. Istoria românilor se va studia în continuare doar în clasa a VIII-a cu două ore pe săptămână.

Rolul disciplinei istorie rămâne similar celui pe care l-a avut anterior în ceea ce privește contribuția sa la competențele absolventului de gimnaziu – ajută elevul să urmărească transformarea permanentă a societății, dezvoltă capacitățile elevului de a utiliza surse, metode și principii adecvate istoriei prin dezvoltarea unor abilități de logică istorică – context-cauză-efecte, fenomene de continuitate și schimbare în evoluția unui proces istoric, contribuie la analiza efectelor pozitive și negative ale unor evenimente.

Din nota de fundamentare a noului plan cadru nu se pot identifica elemente care să semnaleze o transformare radicală față de planul cadru anterior pentru această disciplină. Chiar dacă până acum nu au fost inițiate discuții pe tema modificării planurilor cadru pentru nivelul liceu, nici aici nu ne așteptăm ca autoritățile ori asociațiile profesionale să propună transformări majore în ceea ce privește temele de studiu, abordarea sau competențele pe care le va urmări predarea istoriei. Este scopul acestei analize să contribuie la o regândire substanțială a conținuturilor pentru materia istorie.

Planul cadru adoptat în 2006 prevede ca disciplina istorie să formeze următoarele competențe generale și să transmită următoarele seturi de valori și atitudini elevilor: (măsura în care formarea acestor trăsături atitudinale se realizează trebuie corelată și cu conținuturile didactice din manuale).

Competențe generale

1. Utilizarea eficientă a comunicării și a limbajului de specialitate
2. Exersarea demersurilor și a acțiunilor civice democratice
3. Aplicarea principiilor și a metodelor adecvate în abordarea surselor istorice
4. Folosirea resurselor care susțin învățarea permanentă.

Valori și atitudini

1. Coerență și rigoare în gândire și acțiune
2. Gândire critică și flexibilă
3. Relaționare pozitivă cu ceilalți
4. Respectarea drepturilor fundamentale ale omului
5. Dezvoltarea atitudinilor pro-active în viața personală
6. Antrenarea gândirii prospective prin înțelegerea rolului istoriei în viața prezentă și ca factor de predicție a schimbărilor
7. Rezolvarea pe cale non-violentă a conflictelor

8. Acceptarea reprezentărilor multiple asupra istoriei
9. Asumarea diversității etnice, sociale, religioase și culturale

Analiza - se axează pe evaluarea măsurii în care manualele de istorie contribuie la dezvoltarea competențelor generale de natură să îndrume elevul spre exersarea demersurilor și acțiunilor civice democratice. În ceea ce privește atitudinile și valorile, analiza reflectă măsura în care sunt transmise atitudini legate de respectarea drepturilor fundamentale ale omului, relaționarea pozitivă cu ceilalți și mai ales cele referitoare la asumarea diversității etnice, sociale, religioase și culturale în conținuturile de învățare din manualele școlare.

Analiza de față se referă exclusiv la manuale de istorie aprobate³ de Ministerul Educației Naționale și Cercetării Științifice pentru anul școlar 2015-2016 pentru învățământul gimnazial și liceal. Au fost analizate manualele de istorie a românilor (clasa a VIII-a – ambele manuale aprobate la acest nivel și clasa a XII-a – 5 din cele 6 manuale aprobate) și manualele de istoria secolului XX (clasa a XI-a – 6 din cele 7 manuale aprobate la acest nivel) - un total de 13 manuale. Acestea sunt, în ordinea analizei noastre:

- **Istoria Românilor – Manual pentru clasa a VIII-a**, editura Teora 2014, autori Liviu Lazăr și Viorel Lupu, referenți științifici Bogdan Murgescu, Octavian Burcin, Simion Molnar
- **Istoria Românilor – Manual pentru clasa a VIII-a**, editura Sigma 2007, autori Alexandru Vulpe coordonator, Radu G. Păun, Radu Băjenaru, Ioan Grosu, referenți științifici Dan Berindei, Andrei Pipiddi, Alexandru Suceveanu, Rodica Tudorică, Victor Boghean
- **Istorie – Manual pentru clasa a XII-a**, editura Gimnasium: 2007, autori Ioan Scurtu, Florentina Dobrotici, Elena Emilia Luca, Emil Poamă, Vasile Ionescu, Octavian Osanu, Relu Stoica, referenți de specialitate Mihail M. Andreescu, Gavril Preda
- **Istorie – Manual pentru clasa a XII-a**, editura Niculescu: 2007, autori Magda Stan, Cristian Vornicu, referenți științifici Gheorghe Zbucnea și Marlena Darmon
- **Istorie - Manual clasa a XII-a**, editura Corvin (Deva) 2007, autori Felicia Adăscăliței și Liviu Lazăr, referenți științifici Prof univ dr Sabin Adrian Luca și Lector univ dr. Sorina Bolovan
- **Istorie – Manual Clasa a XII-a**, editura Corint Educațional 2014, Autori Zoe Petre, Carol Căpiță, Ecaterina Stănescu, Ecaterina Lung, Ligia Livadă Cadeschi, Alin Ciupală, Florin Țurcanu, Laurențiu Vlad, Sorin Andreescu
- **Istorie - Manual pentru clasa a XII**, editura Corint Educațional 2014, autori Alexandru Barnea, Vasile Aurel Manea, Eugen Palade, Bogdan Teodorescu
- **Istorie – Manual pentru clasa a XI-a**, editura Gimnasium: 2006, autori Ioan Scurtu, Florentina Dobrotici, Elena Emilia Luca, Emil Poamă, Vasile Ionescu, Octavian Osanu, referenți de specialitate Eugen Denize, Gavril Preda
- **Istorie – Manual pentru clasa a XI-a**, editura Niculescu: 2006, autori Magda Stan, Cristian Vornicu, referenți științifici Gheorghe Zbucnea și Marlena Darmon
- **Istorie - Manual clasa a XI-a**, editura Corvin (Deva) 2006, autori Felicia Adăscăliței, Adrian Liga, Liviu Lazăr, Alina Bratu, Viorel Lupu referenți științifici Prof univ dr Sabin Adrian Luca și Prof. univ dr. Toader Nicoară
- **Istorie – Manual Clasa a XI-a**, editura Corint Educațional 2014, Autori Ioan Ciupercă, Elena Cozma, referenți științifici Prof univ. dr. Gheorghe Iacob, Prof gr.I Viorica Gogu
- **Istorie - Manual pentru clasa a XI**, editura SIGMA 2006, autori Anișoara Budici, Mircea Stănescu, Dragoș Țigău, referenți științifici prof dr. Maria-Mariana Gheorghe și cercetător științific Cătălina Mihalache
- **Istorie - Manual pentru clasa a XI**, editura Humanitas Educațional 2015, autori Sorin Oane, Cătălin Strat, referenți Adrian Pascu, Ioan Stanciu

³ Catalogul manualelor școlare pentru învățământul preuniversitar, disponibil pe site-ul Ministerului Educației Naționale și Cercetării Științifice, la adresa <http://oldsite.edu.ro/index.php/articles/23366> (conform răspunsului Compartiment Informare Publică Lege 544/2001 din cadrul Ministerul Educației Naționale și Cercetării Științifice la solicitarea nr. 60/30.03.2016 transmisă de CRJ).

I. Istoria Românilor – Manual pentru clasa a VIII-a, Teora 2014, Liviu Lazăr și Viorel Lupu, editura Teora 2014, referenți științifici Bogdan Murgescu, Octavian Burcin, Simion Molnar

I.1. Prezentare generală

Istoria Românilor, Manual pentru clasa a VIII-a al editurii Teora, propune o abordare congruentă cu premisele programei școlare aprobate, și anume o abordare comparativ-integratoare - o istorie a românilor în context european.

În secțiunea *De ce studiem istoria românilor?*, autorii dezvoltă scopul abordării propuse ca fiind exact acela de a construi atitudini de respect pentru diversitate și pentru alteritate, o valoare europeană pe care e nevoie ca primii absolvenți de gimnaziu membrii UE (promoția 2007 – fiind și prima promoție ce a beneficiat de acest manual) să și-o însușească. Iată cuvintele autorilor: „*Istoria națională permanent conectată la istoria europeană ne ajută să înțelegem moștenirea culturală comună și ne îndeamnă la mai multă toleranță între grupuri și popoare cu experiențe deosebite din punct de vedere cultural și etnic.*”(pg.16 - Fig. 1)

Studierea istoriei ne stimulează inteligența și creativitatea, invitându-ne să participăm activ la interpretarea faptelor istorice și dezvoltându-ne spiritul critic. Istoria națională, permanent conectată la istoria europeană, ne ajută să înțelegem moștenirea culturală comună și ne îndeamnă la mai multă toleranță între grupuri și popoare cu experiențe deosebite din punct de vedere cultural și etnic.

Fig. 1

Tensiunea cu care se confruntă autorii pe tot parcursul manualului este de a găsi temele și exemple potrivite, astfel încât să poată reconcilia acest deziderat pro-diversitate și pro-european cu nevoia de a păstra o narațiune puternică de istorie națională. Istoria românilor propusă elevilor rămâne în paradigma istoriei naționale clasice bazată pe unități de analiză totalizante precum „poporul”, „națiune”, „continuitatea istorică a românilor”, care fac dificilă evidențierea diversității și a complexității experienței istorice a grupurilor minoritare.

Această tensiune apare chiar din cuvântul

introdutiv unde autorii descriu scopul disciplinei “studierea istoriei naționale răspunde în primul rând nevoii de a ne păstra identitatea și memoria colectivă. Cunoscând istoria poporului nostru și trăgând învățăminte din faptele trecutului înțelegem mai bine prezentul și complexitatea lui.”(pg.16)

Abordarea spre valorizarea pozitivă a diversității etnice și religioase este o premiză evidentă a întregului manual (reflectată și în programă). Cu toate acestea, rareori temele propuse reușesc să meargă dincolo de simple constatări declarative lipsite de conținut faptic precum concluzii de tipul: „*Comunitățile etnice care conviețuiesc cu românii au stimulat, după cum era și firesc, diversitatea acestui spațiu, fiind o sursă de îmbogățire și de influență reciprocă în sens pozitiv. Între unitatea dată de civilizația autohtonilor și diversitatea adusă, printre altele, de civilizația altor neamuri cu care românii au conviețuit există un raport echilibrat care constituie baza dezvoltării societății noastre.*”(pg.5 - Fig. 2)

provocărilor mediului. Comunitățile etnice care conviețuiesc cu românii au stimulat, după cum era și firesc, diversitatea acestui spațiu, fiind o sursă de îmbogățire și de influență reciprocă în sens pozitiv. Între unitatea dată de civilizația autohtonilor și diversitatea adusă, printre altele, de civilizația altor neamuri cu care românii au conviețuit există un raport echilibrat care constituie baza dezvoltării societății noastre.

Fig. 2

Astfel de propoziții convenționale, fără acoperire istorică și fără referiri concrete, ilustrează pe de-o parte tensiunea de paradigmă enunțată mai sus (istorie comparativ-integratoare versus istorie națională), dar și superficialitatea angajamentului pro-diversitate prezent în manual. Această abordare formală nu evidențiază prea des elemente de istorie a diferitelor minorități și nici conflictele între majorități și grupuri minoritare, reducând angajamentul istoric la evocarea unei sinteze etnogenetice românești.

Din păcate, o astfel de perspectivă formală, abstractă și fără conținut va fi reprodusă și de elevi contribuind la o societate în care tinerii

sunt din ce în ce mai puțin deschiși față de diferite minorități. Spre această concluzie ne îndreaptă și **absența referințelor la teme precum robia romilor, soarta evreilor și a romilor în timpul celui de-al doilea război mondial, lipsa unor mențiuni legate de drepturile politice ale femeilor, de lipsa femeilor din tabloul de personalități istorice ori absența femeilor din discuția despre victimele regimului comunist.**

Un aspect de remarcat este și faptul că manualul trebuie să acopere întreaga perioadă istorică - cu elemente de etnogeneză până la democratizare și integrare europeană - o perioadă mult prea vastă chiar și pentru o disciplină cu două ore pe săptămână.

I.2 Minorități

Minorități etnice

Introducerea temei minorităților etnice în istoria românilor poate fi considerată a fi lecția despre așezarea ungurilor în Pannonia și colonizarea sașilor în Transilvania în secolele XII-XIII. Acest eveniment istoric construiește un tip de reprezentare a sașilor ca forță civilizatoare pozitivă ce contribuie la dezvoltarea urbană a zonei. Până în epoca modernă, relația dintre etnicii români și alte popoare vecine este construită mai ales urmărind dificultățile de conviețuire dintre etnicii români și cei maghiari în Transilvania, precum și dominațiile otomană și fanariotă din Principate. Diversitatea etnică și religioasă e mai puțin prezentată ca o valoare, ci mai degrabă pusă în schema rivalității și a poziției subordonate a „românilor”.

Unitatea tematică despre cultura românească în secolul al XIX-lea pune cel mai direct problema minorităților etnice (într-un subcapitol despre cultura minorităților) dintr-o perspectivă

pozitivă și anume a participării acestor grupuri la cultura românilor – în manual „*cultura românească*”. Valorizarea pozitivă a contribuției unor personalități aparținând grupurilor minoritare se face tocmai pe considerentul că activitatea culturală este un liant „*Departee de a fi un mijloc de discriminare, cultura a constituit o punte de legătură între persoanele de diverse naționalități*”. Însă, în loc să ofere câteva exemple în acest sens, autorii manualului se mulțumesc să enumere câteva nume de artiști ca Storck⁴, fără a explica nici originea etnică a acestora, nici felul în care apartenența la o minoritate le-a influențat producția artistică. Modul expeditiv de a trata această temă se poate remarca și din concluzia subcapitolului „**Îmbogățită de aportul minorităților, cultura română nu și-a pierdut totuși caracterul unitar**”.

Prezentarea fenomenelor ce caracterizează perioada interbelică nu a putut evita problema minorităților etnice, unde autorii aleg să introducă informații despre revizionismul maghiar și bulgar (p.162), fără a menționa nimic despre politica de românizare a statului român ori despre conflictele etnice și ideile xenofobe circulate în epocă. Sunt incluse însă formulări precum „*În întreaga perioadă interbelică, România a tratat cu maximă atenție problemele minorităților, asigurând condiții concrete accesului pe baze egale al tuturor cetățenilor la viața politică, la învățământ și la cultură*”.

Marele absent din prezentările minorităților etnice este comunitatea romă, care apare doar într-o înșiruire a minorităților din România interbelică, drept țigani⁵.

Un alt aspect surprinzător este și faptul că în unitățile care se referă la cel de-al doilea război mondial **nu sunt menționate legile rasiale, progromurile și deportările suferite de evrei și nici deportările romilor din România.** Aceste episoade sunt trecute sub tăcere cu referiri generale precum „**evenimentele tragice din 1940**”. Mai mult, este inclusă o

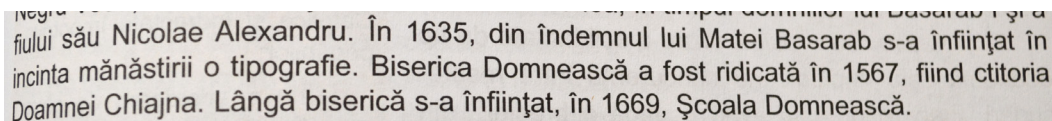
Fig. 3

4 Carol și Fritz Storck.

5 Termenul corect fiind însă „rom” (notă CRJ)

casetă de prezentare a lui Ion Antonescu în termeni elogioși (pg.174 - Fig. 3). Fără componenta de exterminare rasială, puține fapte ce urmează în dezvoltarea politică post-belică pot fi înțelese pe structura cauză-efect așa cum își dorește manualul.

Fiecare unitate didactică cuprinde și un studiu caz ilustrativ pentru tematica abordată. Dintre cele 20 de studii de caz propuse elevilor, ca teme de aprofundat sau ca exemple care să illustreze niște teme mai ample, **numai 2 studii de caz se referă la minorități**, ambele discutând pe larg problema minorităților din Transilvania, ignorând problemele legate de minoritățile existente în celelalte regiuni. Primul studiu de caz din selecția celor dedicate minorităților prezintă cu mai multe detalii biografia episcopului Ioan Inocențiu Micu Klein, episcop unit din Transilvania care a luptat pentru recunoașterea titlurilor Leopoldine în Dieta de la Viena.

fiului său Nicolae Alexandru. În 1635, din îndemnul lui Matei Basarab s-a înființat în incinta mănăstirii o tipografie. Biserica Domnească a fost ridicată în 1567, fiind ctitoria Doamnei Chiajna. Lângă biserică s-a înființat, în 1669, Școala Domnească.

Fig. 4

Al doilea studiu de caz urmărește tema statutului minorităților după Marea Unire. Acest studiu de caz prezintă o imagine mai complexă a problemei minorităților în perioada interbelică, dar și câteva surse (un recensământ din 1930) care poate face lucrurile mai explicate, dar și mai interesante pentru elevi.

Minorități religioase

Singura minoritate religioasă menționată în acest manual este comunitatea Greco-catolică. Circumscrie temei „Mișcarea de emancipare politico-socială din Transilvania”, autorii alocă puține pasaje unirii religioase din 1699/1701, menționând că acest eveniment a scindat comunitatea de români în Transilvania între românii ortodocși și cei greco-catolici, însă cu avantajul că românii din comunitatea greco-catolică au devenit mai vocali și mai radicali în mișcarea de emancipare a românilor din Transilvania.

Minorități religioase precum musulmanii, protestanții, romano-catolicii sau neoprotestanții nu sunt menționați deloc.

Femei

Femeile sunt aproape absente din istoria românilor prezentată în acest manual. În toate cele 190 de pagini ale cărții școlare apar numai **4 mențiuni scurte** despre femei. Prima femeie din manualul de istorie a românilor este menționată în secolul al XVI-lea, Doamna Chiajna ajutând la ridicarea Bisericii domnești în 1567 (p.71 - Fig. 4).

Mai trec apoi aproape 400 de ani până la următoarea mențiune istorică a unei femei, aceasta fiind Ana Pauker. Contextul nu este acela în care Ana Pauker era Ministru de Externe, prima femeie cu un asemenea portofoliu din lume.

Din contră, Ana Pauker e prezentată ca victimă a propriei ideologii în procesul fabricat de Gheorghiu Dej celor trei miniștri de orientare moscovită, procese similare celor staliniste de la sfârșitul anilor '30.

Celelalte două apariții feminine din Istoria Românilor sunt figuri contemporane, cunoscute ca dizidente anticomuniste, Doina Cornea și Ana Blandiana. Mențiunea acestor nume este binevenită cu toate că, din păcate, una dintre temele de critică enunțată de ambele personalități - și anume **politica pronatalistă a lui Ceaușescu și cele aproape 10.000 de femei care i-au căzut victime** - nu apare.

Minorități sexuale sau persoane cu dizabilități

Nicio referire.

I.3 Imagini

Imagini cu personaje femei

Manualul analizat are peste 70 de imagini cu personaje dintre care doar două imagini înfățișează o femeie.

Prima imagine este o reproducere a *României Revoluționare* semnată de C.D. Rosenthal pe pagina de gardă a manualului, imaginea tipică epocii pașoptiste și, de fapt, a romantismului european în care o femeie personifică națiunea eliberată.

Fig. 5

A doua imagine înfățișează o femeie îmbrăcată în port tradițional românesc din regiunea Sibiului (Fig. 5) și este plasată vis-a-vis de o structură de arhitectură tradițional-țărănească – o moară cu ciutură, întărind și mai mult rolul pasiv rezervat femeii în istoria românilor.

Mai sunt alte 5 cazuri în care se pot identifica femei în imagini – o reproducere a tabloului lui Camil Ressu Cosași odihnindu-se, o reproducere a copertei cărții lui Johannes Tröster, o fotografie de grup cu sărbătorirea zilei de 1 mai, o fotografie din decembrie 1989 și o fotografie a lui Nicolae Ceaușescu, alături de pionieri în care este și Elena Ceaușescu, dar al cărei nume nu este precizat în text sau titlul fotografiei.

Menționăm și imaginea obiectelor de artă Gânditorul și soția sa și Zeița de la Vidra, de la capitolul Civilizații preistorice.

Imagini cu personaje aparținând unei minorități

Nu există imagini reprezentanți ai unor minorități.

Imagini cu lăcașe de cult

Din 14 de imagini cu lăcașe de cult, 4 imagini conțin reproduceri ale unor locuri de cult neortodoxe. Manualul nu cuprinde nicio imagine cu un lăcaș de cult necreștin.

I.4. Mențiuni stereotipe sau discriminatorii

Manualul nu conține propriu-zis fraze stereotipe sau discriminatorii la adresa unui grup minoritar. Cea mai gravă problemă a acestui manual este legată de omisiunea unor comunități precum evreii, romii, musulmanii, femeile sau persoanele LGBT. Referirile la aceste categorii sunt absolut minimale în lecțiile de istorie din acest manual, iar aceste omisiuni susțin o narațiune istorică a majorității, nu numai greșită din punct de vedere al veridicității faptelor, dar și în defavoarea elevilor care nu pot dobândi acele atitudini și valori legate de respectul pentru diversitate.

Omisiunile unor comunități etnice (romi, evrei), religioase (musulmani) sau a femeilor perpetuează o imagine stereotipă referitoare la rolul mai important pe care îl are majoritatea (etnic român, ortodox, bărbat) în conducerea unui stat, în creația artistică și, în general, în producerea valorilor unei societăți.

II. Istoria Românilor – Manual pentru clasa a VIII-a, editura Sigma 2007, autori Alexandru Vulpe coordonator, Radu G. Păun, Radu Băjenaru, Ioan Grosu, referenți științifici Dan Berindei, Andrei Pipiddi, Alexandru Suceveanu, Rodica Tudorică, Victor Boghean.

II.1 Prezentare generală

Manualul de istorie a românilor pentru clasa a VIII-a de la editura Sigma propune elevilor o perspectivă asupra istoriei ca mijloc de auto-cunoaștere și auto-înțelegere („a înțelege istoria și oamenii care au făcut-o înseamnă a ne înțelege mai bine pe noi înșine” p.5).

Autorii acestui manual își propun un obiectiv dublu – pe de-o parte să „aducă în fața ochilor filmul trecutului românesc cu toate episoadele sale și să familiarizeze cu numele și opera celor care s-au străduit să-l recompună” urmărind deci, conform programei, atât să marcheze evenimentele istorice importante, cât și să familiarizeze tânărul cititor cu numele unor istorici importanți. Din punct de vedere al episoadelor istorice marcate, acest manual conține mai multe referințe la evenimente importante pentru istoria minorităților (dezrobirea romilor, situația evreilor în România în perioada 1940-1944, fațete ale istoriei româno-maghiare, etc). **Unde manualul nu reușește pe deplin să ilustreze diversitatea este în prezentarea operei istoricilor care s-au preocupat de istoria evreilor în România sau de istoria romilor ori a femeilor.**

Manualul de Istorie a Românilor realizat de editura Sigma în 2007 este tributary unei realizări grafice depășite. Imaginile, dar și textele sunt deseori neclare, cu fonturi mici și în coloristică neatrăgătoare. Cu toate că textele lecțiilor sunt mai scurte, elementele de vocabular și elementele de surse istorice sunt clar demarcate – ceea ce teoretic ar face conținutul mai ușor de urmărit, totuși realizarea grafică, calitatea hârtiei și cromatica aleasă sunt atât de deficitare încât manualul rămâne, din păcate, neatrăgător pentru cititori.

II.2. Prezentarea unor evenimente marcante pentru istoria grupurilor minoritare pe parcursul lecțiilor de istorie a românilor

Minorități etnice

Introducerea temei despre minorități în istoria românilor o reprezintă așezarea ungurilor în Transilvania în secolele IX-XII. Autorii sunt atenți în a transmite copiilor mesaje referitoare la continuitatea românilor, subliniind că izvoarele istorice menționează existența unor populații indigene în Transilvania anterioare ungurilor – români și slavi. Scurtul text despre așezarea ungurilor în Transilvania și despre colonizarea secuilor și a sașilor pune autorii în dificultatea de a reconcilia nevoia de prezentare istorică ce valorizează diversitatea etnică cu **filonul de istorie națională marcat de obsesia continuității poporului român.**

Autorii reușesc să se achite de această datorie cu mult tact subliniind pe de-o parte diversitatea etnică existentă deja în Transilvania și, pe de altă parte, valorizând contribuția noilor colonizatori (în special a sașilor pentru civilizația urbană pe care o introduc în zonele Sibiu, Brașov și Bistrița) la îmbogățirea culturii transilvane „Așezarea maghiarilor în Pannonia și Transilvania, precum și colonizarea secuilor și a sașilor au contribuit la diversificarea etnică a populației din această zonă făcând din Transilvania un loc de întâlnire a mai multor culturi, obiceiuri și civilizații”. (p.32 - Fig. 6).

Acest manual cuprinde un fragment scurt despre istoria romilor în Principate, de fapt, mai degrabă o referință decât propriu-zis o temă de învățare. La descrierea structurii satului medieval, elevilor le este menționată existența “robilor țigani”, ultima categorie socială prezentă în lumea medievală din spațiul românesc. Elevilor nu le este prezentată nici o altă informație sau sursă istorică despre **robia romilor** (când și cum a început, când

în întregime acest teritoriu, care va fi organizat după modelul feudalismului apusean.

Prima cronică maghiară, *Istoria faptelor ungurilor*, scrisă de un notar anonim în secolul al XII-lea, afirmă că la venirea ungurilor în Transilvania aici locuiau mai multe populații: **români, slavi și bulgari**. Ei erau conduși de căpetenii militare precum **Gelu, Glad și Menumorut**. Despre Gelu cronicarul precizează că era român (*blac*). În secolele următoare vor mai veni aici neamurile turcice ale **pecenegilor și cumanilor**. Aceștia vor dispărea cu timpul, fiind asimilați etnic de către români și maghiari.

Fig. 6

a fost abolită, context) ori despre istoria sau cultura acestei comunități. Elevii rămân doar la stadiul de a lua la cunoștință că romii au existat în România ca sclavi „**ultima categorie era formată din robi țigani, care erau proprietatea stăpânului. Acesta îi putea vinde și dispune liber de viața lor. În Moldova și Țara Românească, robii erau numeroși și puteau fi deținuți și de țărani liberi. Ei erau mai ales meșteri fierari și potcovari**” (p.46 - Fig. 7).

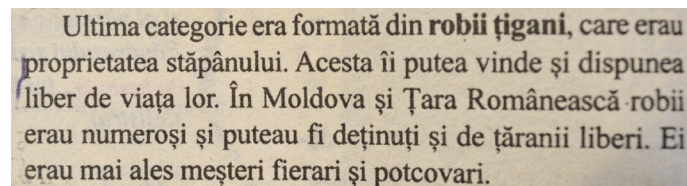

Fig. 7

Tema minorităților etnice la Marea Unire este prezentată în mai mare detaliu într-un studiu de caz al manualului dedicat integrării provinciilor românești după 1918. Principalele repere ale acestei prezentări țin de compoziția etnică a României Mari, precum și de prevederile Constituției din 1923 ce stabilește egalitatea tuturor cetățenilor indiferent de naționalitate. Unirea din 1918 aduce cu sine un nou mozaic de minorități etnice specifice fiecărei provincii. Ungaria a refuzat să recunoască Unirea și relațiile dintre cele doua state s-au agravat după ce Ungaria s-a proclamat republică sovietică. Un episod istoric mai rar menționat de manualele tradiționale este expediția militară românească la Budapesta din 1919.

Dintre minoritățile etnice absente, pare că turcii

și tătarii Dobrogei sunt unul dintre grupurile ignorate, deși prezența lor a întregit varietate etnico-religioasă a României.

Evreii, aproape absenți în alte epoci ale istoriei românilor, sunt menționați în cadrul lecției ce se ocupă de situația României în cel de-al doilea război mondial. Suferința evreilor români în timpul celui de-al doilea război mondial este legată numai de personalitatea lui Ion Antonescu, trecându-se sub tăcere violențele și discriminarea instituționalizată ce îi preced didacturii antonesciene. Sunt două pasaje care fac referire exclusiv la deportările din Transnistria, precum „**Cât timp a fost la conducerea statului român, Antonescu a ordonat personal deportarea evreilor și Țiganilor din vechiul regat în Transnistria. Mulți au fost executați sau au pierit din cauza condițiilor de detenție**” (p.125 - Fig. 8).

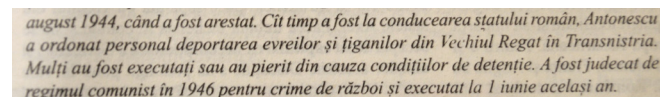

Fig. 8

Cel de-al doilea pasaj precizează și că „**Ordinul exterminării evreilor și Țiganilor a fost dat de Antonescu, fiind anterior și independent de politica de exterminare practică de Germania nazistă în Uniunea Sovietică**” (p.126).

Așadar, analizând singurele cele 2 manuale de istorie a românilor de clasa a VIII-a, cu referire la Holocaust avem, în manualul de

față, doua mențiuni expeditiv referitoare la deportările evreilor și romilor din România, iar în manualul editurii Teora nicio mențiune. **Niciunul dintre manuale nu menționează termenul de Holocaust.**

Femei

Manualul nu conține nicio referire la evenimente importante pentru o istorie din perspectivă de gen în România. De asemenea, **manualul nu prezintă nicio femeie în galeria de personalități istorice pe care le oferă drept modele elevilor.** O altă omisiune a femeilor este cea legată de contribuția istoricilor femei la istoriografia românilor – nicio lucrare de istorie cu autor femeie nu este selectată printre sursele propuse elevilor. **Contribuția femeilor în artă și cultură sau în științe este de asemenea complet absentă din acest manual,** deși există teme specifice pentru aceste subiecte. Istoria românilor, așa cum este ea descrisă și ilustrată în acest manual, poate fi considerată a fi numai istoria bărbaților din România, total desprinși de prezențe, interacțiuni sau contribuții ale femeilor.

Singurele mențiuni referitoare la femei apar într-un izvor istoric, un fragment din Christophor Seipp, o descriere a femeilor din Transilvania, ca ilustrație pentru portul tradițional.

În secțiunea de istorie contemporană sunt menționate două femei, Ana Pauker – ca membră a facțiuni moscovite a partidului comunist român și Doina Cornea, menționată alături de Paul Goma ca reprezentanți ai mișcării dizidente anticomuniste.

Minorități religioase

Din diversitatea religioasă care a existat în provinciile românești de-a lungul secolelor, manualul de față prezintă câteva informații despre două dintre ele: greco-catolicii și evreii. În mențiunile legate de secolul reformelor transilvănene (secolul al XVIII-lea), autorii manualului explică greco-catolicismului în Transilvania. Unul dintre studiile de caz ce însoțesc această lecție îi e dedicat muncii lui Inochenție Micu Klein și a activității politice a românilor greco-catolici din Transilvania.

II.3 Imagini

Imagini cu personaje femei

Manualul conține doar șapte imagini (extrem de greu de descifrat - Fig. 9) reprezentări ale unor femei. Doua dintre ele arată încoronarea regelui Ferdinand și a reginei Maria în 1922 și un portret de-al lui Neagoe Basarab cu soția. Alte patru sunt reprezentări artistice – o stampă de epocă ce înfățișează o târgoveață din Țara Românească, folosită ca ilustrație pentru tema Românii văzuți de călători străini, o reproducere după Nicolae Grigorescu, tablou intitulat *Fetița hangiului* și menit să illustreze tema cultura națională în secolul XIX, temă la care nu e prezentată nicio autoare femeie, o femeie în costum popular în societatea românească medievală și miniatură dintr-un calendar ilustrat din secolul al XIII-lea. Există și o fotografie de grup din Piața Universității din 1990. Menționăm și imaginea obiectelor de artă Gânditorul și soția sa (care însă nu are titlu sau explicație).

Fig. 9 - Calitatea tiparului manualului nu a fost alterată

Imagini cu personaje aparținând unei minorități

Nu există imagini care să înfățișeze reprezentanți ce aparțin unor minorități, cu excepția fotografiei lui Inochenție Micu Klein.

Imagini cu lăcașe de cult

Manualul conține 10 ilustrații cu lăcașe de cult, toate aceste imagini sunt cu mănăstiri sau biserici de rit orthodox, cu excepția Bisericii Negre, din Brasov.

II.4. Mențiuni stereotipe sau discriminatorii

Manualul nu conține propriu-zis referiri discriminatorii la adresa unui grup minoritar. Cea mai gravă problemă a acestui manual este legată de omisiunea unor comunități sau prezentarea de informații insuficiente despre evrei, romi, femei sau persoane LGBT. O altă problemă o reprezintă cele trei referințe la romi în care se utilizează termenul de „țigăni”.

Absența unor conținuturi didactice referitoare la femei și utilizarea unor imagini cu femei doar pentru a ilustra anumite teme de asemenea perpetuează o serie de atitudini stereotipe față de femei – acestea sunt subiect pasiv al operei artistice și niciodată în postura de creatoare de valori culturale.

Manuale de istorie a românilor pentru clasa a XII-a

Spre deosebire de programa școlară pentru V-VIII istorie, programa pentru clasa a XII-a structurează informația în jurul a 5 teme majore, o soluție mai prietenoasă pentru elevi decât cele 12 capitole-temă din manualul de clasa a VIII-a. Astfel, temele abordate în manualul de istorie de clasa a XII-a sunt:

1. Popoare și spații istorice
2. Oamenii, societatea și lumea ideilor
3. Statul și politica
4. Relațiile internaționale
5. Religia și viața religioasă

III. Istorie – Manual pentru clasa a XII-a, editura Gimnasium 2007, autori Ioan Scurtu, Florentina Dobrotici, Elena Emilia Luca, Emil Poamnă, Vasile Ionescu, Octavian Osanu, Relu Stoica, referenți de specialitate Mihail M. Andreescu, Gavril Preda

III.1. Prezentare generală

Manualul de Istorie pentru clasa a XII-a publicat de editura Gimnasium propune o abordare integratoare a istoriei românilor în context european, conform cu abordarea propusă de programa analitică a MENCS. Proiectul autorilor, prezentat în nota introductivă este de a familiariza elevii „*cu tot ceea ce a fost esențial în istoria națională și cea europeană*”, un obiectiv poate prea ambițios pentru ceea ce reușește colectivul de autori să realizeze pe parcursul temelor, de altfel, poate un obiectiv prea ambițios pentru un manual din care lipsesc surse bibliografice suplimentare, trimeri la pagini de web cu relevanță pentru temele discutate sau la orice alte surse decât cele prezente în lecție.

Din punct de vedere al ambițiilor pedagogice, autorii consideră că scopul manualului este de a „*educa elevii în vederea formării unui comportament adecvat într-o societate democratică, prin exersarea deprinderilor sociale, utilizării vocabularului în comunicări orale sau scrise, formării unor imagini pozitive față de valorile democrației*” (p. 6). Autorii pun accent pe rolul civic al istoriei naționale găsindu-l un mijloc demn de utilizat pentru transmiterea unor valori pluraliste care, din păcate, sunt puțin prezente pe parcursul lecțiilor propriu-zise. **În fapt, limitele reușitei autorilor se pot vedea încă de la coperta manualului ilustrat cu o serie de 9 imagini a unor personalități marcante pentru istoria națională – toți bărbați.**

Din punct de vedere al realizării grafice, manualul lasă de dorit mai ales în ceea ce privește mărimea fonturilor, opțiunea pentru italice în prezentarea surselor și alegerea coloristică neatractivă. Sublinierea unor propoziții cu roșu în textul lecțiilor este la

rândul său de natură să întrerupă receptarea vizuală a narațiunii textului de lecție pe o singură informație. Nu în ultimul rând, manualul conține greșeli gramaticale și de editare (i-au ființă – Fig. 10, virgulă între subiect și predicat).

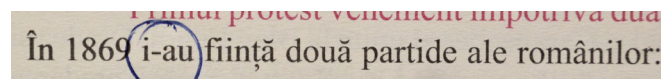

Fig. 10 - greșeli gramaticale

III.2 Prezentarea unor evenimente marcante pentru istoria grupurilor minoritare pe parcursul lecțiilor de istorie a românilor

Minorități etnice

Discuția despre minoritățile etnice din România este abordată în subcapitolul 3, România modernă. Majoritate și minorități, al celei de-a doua teme a manualului *Oameni, Societate, Lumea Ideilor*. Tema începe cu o trecere în revistă a situației comunităților de români de peste granițe și este urmată de o prezentare sintetică a statutului minorităților din Principatele Unite la debutul războiului de independență. Informațiile cele mai extinse sunt legate de statutul evreilor în Principate, precum și de situația populației rome.

Despre aceștia din urmă, elevilor le sunt oferite câteva coordonate importante, apariția romilor în Țările Române, robia romilor și apoi actele de dezrobire din Moldova (1855) și Țara Românească (1856). Lecția este la rândul său însoțită de o imagine și un termen despre comunitatea romă în secțiunea de vocabular a lecției. Însă formulările sunt discriminatorii: „**Încă de la așezarea lor aici, romii au fost considerați, datorită nivelului lor înapoiat de viață și al aspectului fizic, o populație de categorie inferioară. De aceea, încă de la început, a fost marginalizată și izolată.**” Mai menționăm: utilizarea termenilor rom/țigăni și alegerea ilustrației folosite și subtitlul acesteia, *Rromi - au păstrat modul de viață tradițional*

asemănător cu cel din secolul al XIX-lea (sub o imagine care arată o locuință improvizată, din prezent, extrem de sărăcăcioasă - Fig. 11).

Fig. 11

În ceea ce privește etnicii evrei așezați în Țările Române, autorii remarcă în mod direct că aceștia au fost discriminați încă de la stabilirea lor în principate pentru că aveau o altă religie decât cea ortodoxă. Cele câteva paragrafe despre evrei menționează păstrarea statutului de străin pentru etnicii evrei, marchează poziția reconciliantă a principelui AL. I. Cuza, dar și excluderea evreilor de la cetățenia română conform primei constituții românești (1866). După Marea Unire, problema minorităților este una dintre cele mai acute probleme politice și intelectuale ale epocii interbelice, menționează autorii manualului. Aceștia marchează și accesul la cetățenie pentru evreii români după primul război mondial, precum și suferința evreilor români sub dictatura lui Ion Antonescu. În analiza dictaturii antonesciene sunt menționate, lapidar, evenimente precum deportarea evreilor români și a romilor în Transnistria.

Din nou, acestea sunt singurele fapte legate de Holocaust menționate de autori – nici un cuvânt despre progromuri sau despre trenurile morții și nici despre deportările evreilor din Transilvania. Manualul conține o cifră a numărului de evrei români care au murit în Holocaust, o cifră între 250.000 - 400.000, precum și o estimare a numărului de romi deportați în Transnistria – un număr de aproximativ 25000 de romi, dintre care 15000 au murit acolo. În contextul acestor realități, la lecția referitoare la regimurile totalitare, autorii

concluzionează că „**de existența unui regim democratic au beneficiat atât majoritatea, cât și minoritățile, iar persecuțiile au afectat deopotrivă întreaga populație indiferent de naționalitate**” sau „**Extremismul nu a avut o susținere de masă**”.

Concluzia acestui sub-capitol nu ilustrează deloc nici realitatea istorică și nici măcar realitățile prezentate în text. Construit pe baza argumentului cu valoare de înțelepciune populară (românii au dat dovadă de înțelegere față de străini), autorii susțin următoarele “conviețuirea dintre români și diferite minorități a demonstrat că diversitatea etnică și culturală este o bogăție care trebuie prețuită”. Propoziții formale precum cea de mai sus sunt doar o cale de a ascunde tensiunile și conflictele bazate pe diferențe etnice sau religioase.

O altă frază ce se îndepărtează de realitățile istorice spre a crea o lume fantastică a horei multietnice, dar care și perpetuează stereotipuri este „**În principate, muzica lăutarilor țigani, priceperea meșteșugarilor germani, negoțul comercianților evrei sau greci, toate au contribuit alături de majoritatea românească la specificul unei societăți multicolore deschisă spre progres**”.

Minorități religioase

Subiectul minorităților religioase în Țările Române nu este tratat pe larg și într-o lecție specială. Referiri despre diversitatea religioasă apar în lecția legată de diversitatea etnică sau în unitatea tematică dedicată religiei. Cu toate acestea, elevii nu pot găsi prea multe informații despre alte religii decât cea ortodoxă. O subtemă discută relațiile tensionate dintre biserica ortodoxă și biserica romano-catolică în Transilvania medievală, urmată apoi de unirea Bisericii Ortodoxe din Transilvania cu Roma și apariția greco-catolicismului.

Studiul de caz de la finalul manualului referitor la diversitatea religioasă în România secolului XX urmărește câteva aspecte legate de organizarea cultelor religioase în România Mare. Textul arată că în provinciile nou alipite, 50% dintre locuitori sunt neortodocși, iar

interventia statului a fost esențială în a asigura conviețuirea.

La pagina 53 aflăm ca *Integrarea minorităților naționale și confesionale în statul unitar român a constituit o preocupare majoră a tuturor factorilor politici.*

Femei

Singurul eveniment marcant din istoria femeilor menționat în acest manual este dreptul la vot conferit de Constituția carlistă și femeilor din România în 1938. Chiar dacă femeile nu pot candida, acestea au drept de vot (p.66). Reticența pentru contribuția femeilor la istoria națională se manifestă și prin excluderea oricărui personaj feminin din conținutul manualului. Singura femeie prezentă în textul acestui manual este Regina Maria, în lecția dedicată unirii de la Alba Iulia, unde este inclusă fotografia sa și numele, dar nu și o prezentare.

III.3 Imagini

Imagini cu personaje feminine

Numai 8 imagini sunt ale unor personaje și personalități feminine. Prima astfel de ilustrație prezintă 3 femei rome, cu subtitlul *Femei (rromi) de la sfârșitul secolului XX* (p.54 - Fig. 12).

Fig. 12

Femeile rome sunt îmbrăcate semi-tradițional și sunt fotografiate în fața unei mașini scumpe.

Această imagine este menită să ilustreze lecția despre minorități naționale, specific secțiunea în care se descrie Holocaustul din România.

Considerăm că această imagine este una ce întărește stereotipiile legate de romi și, în fapt, o manifestare a acestei priviri discriminatorii și exotizante asupra comunității rome.

O altă imagine cu un personaj feminin este o reproducere după tabloul România Revoluționară (C.D.Rosenthal) înfățișând-o pe Maria Rosetti în port tradițional țărănesc personificând România. Cum în tot manualul nu se menționează nici un cuvânt despre Maria Rosetti și contribuția ei la demersurile pașoptiștilor, această prezență singulară din rama unui tablou nu îi acordă locul cuvenit la masa istoriei.

Alte două imagini cu femei le înfățișează pe regina Maria și pe soția lui Jimmy Carter – ambele alături de soți. Deși cu roluri istorice foarte diferite și la o distanță de peste 70 de ani, imaginile cu cele două femei, în postura de soții, le aduc la un numitor comun.

De asemenea, mai exista o fotografie a statuii lui Venus descoperita la Potaissa și o stampă cu un grup de oameni, cu titlul Mihai Viteazul în suita împăratului Rudolf al II-lea, în care este și o femeie, dar și o caricatură care evidențiază criticile aduse guvernului Frontului Popular din Franța și o fotografie de grup de la o întâlnire oficială.

Imagini cu personaje ce aparțin unor minorități etnice

Acest manual conține două astfel de imagini – discutate mai sus. Una care portretizează 3 femei rome (Fig. 11), îmbrăcate semi-tradițional și fotografiate în fața unei mașini scumpe. Cealaltă imagine prezintă o locuință improvizată din carton, tablă și haine vechi, având titlul *Rromi - au păstrat modul de viață tradițional asemănător cu cel din secolul al XIX-lea*. **Aceste imagini sunt un exemplu clar pentru ce înseamnă o reflectare stereotipă și discriminatorie a unui grup minoritar.**

Imagini cu lăcașe de cult

Manualul nu conține multe ilustrații cu lăcașe de cult. Sunt 6 dintre care 4 nu aparțin cultului ortodox. Manualul redă o imagine cu Templul din Rădăuți, o imagine cu Geamia din Constanța și una a catedralei de la Worms.

III.4. Mențiuni stereotipe sau discriminatorii

Manualul conține exprimări discriminatorii și care promovează prejudecăți, cu referire la comunitatea romă. Afirmatia „...romii au fost considerați, **datorită nivelului lor înapoiat de viață și al aspectului fizic, o populație de categorie inferioară. De aceea, încă de la început, a fost marginalizată și izolată**” este un exemplu clar în acest sens.

O altă problemă recurentă în manual este folosirea interșanjabilă a termenilor rom/țigan

care nu țin de natura izvoarelor istorice, dar care întăresc stereotipuri – *muzica țiganilor*. Nu în ultimul rând, cele 2 imagini cu romi discriminează și întăresc stereotipurile în loc să le dislocheze. Aceste imagini sunt folosite pentru a ilustra o înapoiere a etnicilor romi, precum și pentru a exotiza sinteza tradițional/modern în aceste comunități. Probabil deloc întâmplător, imaginile apar la secțiunea despre robia romilor și la cea despre Holocaust.

În ceea ce privește prezența femeilor în manual, aici nu este o problemă de natură lingvistică, omisiunea lor fiind o deliberată alegere a autorilor conformă cu idiosincraziile acestora. Situația este totuși surprinzătoare pentru un manual de secolul XXI, să nu prezinte nici un personaj istoric femeie.

IV. Istorie – manual pentru clasa a XII-a, editura Niculescu 2007, autori Magda Stan, Cristian Vornicu, referenți științifici Gheorghe Zbucnea și Marlena Darmon

IV.1. Prezentare generală

Manualul de Istorie pentru clasa a XII-a al editurii Niculescu este un instrument de lucru bun din perspectiva exercițiilor didactice pe care le propune. Manualul nu are un cuvânt de început sau un scurt studiu introductiv referitor la scopurile autorilor în ceea ce privește manualul. În loc de cuvânt înainte există o secțiune în care este prezentată structura manualului și câteva sugestii de modalități de lucru pentru elevi – sarcini de lucru în grup, sarcini precum revista presei sau dosare tematice par a fi metode de lucru mai interactive decât clasicul eseu sau comentariu pe sursă.

Este de remarcat și faptul că fiecare temă are o listă de surse bibliografice pe care elevii le pot consulta pentru a aprofunda aspectele care îi interesează. Această listă de surse bibliografice conține și adresele unor website-uri, o adăugire binevenită în era tehnologiei, dar care necesită o actualizare minuțioasă date fiind numeroasele resurse online ce pot

fi acum folosite de elevi (de la arhiva foto a Arhivelor Naționale la site-uri dedicate unei epoci ori unui artifact).

La final, manualul se încheie cu un dicționar de personalități importante pentru istoria României, o idee foarte folositoare. Din păcate, acest dicționar conține o singură personalitate femeie și anume Margaret Thatcher.

IV.2. Prezentarea unor evenimente marcante pentru istoria grupurilor minoritare pe parcursul lecțiilor de istorie a românilor

Minorități etnice

Situația minorităților este adresată sub mai multe teme – cea legată de Stat și Politică (în cadrul subtemei constituționalității), cea legată de Oameni, Societate și Idei (în cadrul subtemei despre diversitate etnică în România și Secolul al XX-lea, între democrație și totalitarism), precum și în tema legată de viața religioasă.

În ceea ce privește statutul minorităților în Țările Române, manualul de față discută cel mai în detaliu situația etnică din Dobrogea, considerat a fi creuzetul interetnic paradigmatic pentru România – practic zona de confluență între diferite etnii și diferite religii, unde nu există o istorie a conflictelor așa dramatică precum cea din Transilvania sau Moldova. Dobrogea este zona istorică oferită drept exemplu în subtema legată de diversitate etnică în România, iar simbolul bunei conviețuiri și al toleranței proverbiale a românilor este chiar Geamia din Constanța. Autorii manualului subliniază că statul român a contribuit la finanțarea acestei moschei, întărind prin acest exemplu ideea conform căreia românii sunt un popor tolerant.

Modificările legate de statutul minorităților naționale după războiul de independență sunt plasate, la rândul lor, într-un context mai larg al populațiilor necreștine ce locuiesc în principate. În spatele modificării constituționale în sensul acordării cetățeniei și populațiilor necreștine, se află problema evreiască – evreii fiind populația cea mai numeroasă ca minoritate etnică și total lipsită de protecție constituțională.

Chestiunea minorităților în perioada interbelică primește la rândul său mai multă atenție, discutându-se aspecte legate de compoziția etnică a României Mari (cu ilustrații de la recensământul din 1930), de importanța pe care forțele politice o acordă minorităților prin înființarea unei structuri executive cu acest mandat (subsecretar de stat pentru minorități), precum și o serie de exemple de asociații culturale și politice organizate pe principiul apartenenței etnice (Forumul Germanilor, Partidul Evreiesc, etc).

Totuși, când vine vorba despre situația minorităților în timpul celui de-al doilea război mondial, acest manual prezintă informații lacunare și generale „mulți evrei și romi au fost deportați în Transnistria, iar unii dintre ei au murit din cauza regimului de detenție. Totuși Ion Antonescu a refuzat cererea lui Hitler de a aplica și pentru evreii din România soluția finală” (p.43). Paragraful se încheie cu „...mulți

români și-au manifestat solidaritatea cu evreii, iar unii dintre ei au fost răsplătiți de statul Israel cu titlul Dreptți între popoarele lumii”.

Absența unor informații mai substanțiale despre Holocaustul evreilor și al romilor din România este una dintre omisiunile grave ale manualului. De asemenea, manualul omite să ofere alte informații despre romi (nicio mențiune despre robie, despre dezrobire sau despre perioada comunistă). Din descrierea perioadei comuniste lipsesc informații privind situația minorităților cu excepția persecuției etnicilor maghiari. În ceea ce privește **perioada post-comunistă, este prezentat conflictul interetnic româno-maghiar de la Târgu-Mureș ca o consecință a politicii ultra-naționaliste a regimului Ceaușescu.**

Minorități religioase

În legătură cu tema diversității religioase, **accentul în conținutul lecțiilor cade pe toleranța statului român modern față de alte culte, inclusiv neortodoxe** (unde imaginea simbol al toleranței religioase este Geamia din Constanța). Singurul conflict religios la care se face trimitere direct sunt legile anti-semite adoptate de autoritățile române în perioada 1940-1944. Din nou este evocată Dobrogea ca exemplu de toleranță religioasă, unde creștinii trăiesc alături de musulmani și evrei într-o aparentă armonie.

Legătura dintre religie și stat este abordată din perspectiva continuității poporului român, autorii oferind diverse exemple care să lege identitatea religioasă ortodoxă de apartenența la neamul românesc. În plus, o parte semnificativă a temei despre religie și stat este dedicată diasporei și a nevoii acestora de lăcașe de cult ortodox. Mai menționăm folosirea constantă a termenului de toleranță.

Femei

Autorii ignoră contribuția femeilor la evenimentele istorice invocate pe parcursul manualului, făcând referire la 9 femei. Cele trei scriitoare femei – Elena Văcărescu, Martha Bibescu și Anna de Noailles ca figuri marcante pentru mediul cultural al secolului al XIX-lea.

De asemenea, în lecția dedicată rezistenței anticomuniste sunt menționate și două femei (Maria Pop și Maria Jumbleanu) membre ale grupului de rezistență anticomunistă Arsenescu-Arnăuțoiu, precum și Elizabeta Rizea. În pleiada de dizidenți anticeaușiști este enumerată și Doina Cornea, deși nu se oferă mai multe informații decât un simplu nume. Regina Maria apare într-o fotografie, împreună cu regele Ferdinand, cu prilejul încoronării de la Alba Iulia.

O altă prezență feminină, de data asta din context internațional, care își face loc în paginile manualului, este Margaret Thatcher. Autorii o citează pe Margaret Thatcher și o oferă drept exemplu pentru reforma statului britanic prin măsurile, îndeobște recunoscute ca dramatice din punct de vedere social, de tăiere a cheltuielilor bugetare. În acest manual reformele lui Thatcher sunt prezentate numai sub aspect pozitiv.

IV.3 Imagini

Imagini cu personaje femei

În manual se găsesc 4 fotografii cu personaje femei – o fotografie a lui Margaret Thatcher, o fotografie a Reginei Maria cu regele Ferdinand, o reproducere a tabloului România Revoluționară a lui CD Rosenthal și o fotografie a Elizabetei Rizea. De asemenea manualul, conține și **patru fotografii** de grup în care sunt prezente și femei – o fotografie cu țărani din Transilvania în **costume populare**, o **fotografie cu elevi și eleve de școală primară în perioada interbelică** (Fig. 13), o **imagine Calea Victoriei în anii '30** și un cuplu de secui. Menționăm și reproducerea parțială a tabloului lui E. Delacroix, intitulat *Libertatea conducând poporul* și pictura de L. L'Hermitte *Plata Secerătorilor*.

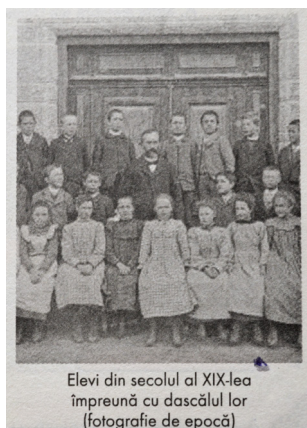

Fig. 13

Imagini ale minorităților

Manualul are două ilustrații cu personaje ce aparțin minorităților etnice. O reproducere după o stampă cu un țăran albanez din Dobrogea, precum și o fotografie cu un cuplu de țărani secui.

Imagini cu lăcașe de cult

Imaginile cu lăcașe de cult sunt predominant în secțiunea despre religie și totalizează un număr de 16 imagini. Dintre acestea, 11 sunt lăcașe de cult ortodox, iar restul aparține altor culte – Templul Coral din București, Geamia din Constanța, Biserica Lutherană din București, Biserica/Geamia Sf. Sofia din Istanbul și Catedrala catolică din Reims.

IV.4. Mențiuni stereotipe sau discriminatorii

Acest manual nu conține mențiuni discriminatorii propriu-zise, însă considerăm că prin omisiunea unor evenimente și a unor personaje istorice ce aparțin unor minorități etnice, religioase sau femei se poate vorbi de o discriminare indirectă.

V. Istorie Manual clasa a XII-a, editura Corvin 2007, autori Felicia Adăscăliței și Liviu Lazăr, referenți științifici Prof univ dr Sabin Adrian Luca și Lector univ dr. Sorina Bolovan

V.1. Prezentare generală

Manualul propus de editura Corvin are un format mai mare decât restul manualelor de istorie pentru clasa a XII-a, este tehnoredactat mai profesionist și conține un număr aproape dublu de ilustrații față de celelalte manuale, ceea ce îi dă un aspect mai prietenos. Cu toate acestea, textul domină pagina fiecărei lecții, rândurile dintre expunere și alte exerciții sunt foarte apropiate și astfel, din punct de vedere al receptării textului, nici acest manual nu este ușor de urmărit. Cuvântul autorilor lipsește și nu avem acces la viziunea didactică a acestora - poate și din economie de spațiu sau pentru că dincolo de programă sunt puține lucruri de explicat în mod distinct.

O lectură a acestui manual din perspectiva diversității lasă totuși o impresie pozitivă dat fiind numeroasele referiri la diferite evenimente istorice importante pentru relația majorității cu diferite grupuri etnice din Țările Române. O altă surpriză plăcută este și abordarea temei dictaturii comuniste în România în care una dintre subtemele prezentate este cea a politicilor reproductive constrângătoare.

V.2. Prezentarea unor evenimente marcante pentru istoria grupurilor minoritare pe parcursul lecțiilor de istorie a românilor

Minorități etnice

Autorii manualului editurii Corvin acordă mai multă atenție conținuturilor legate de diversitatea etnică în România. Abordarea este una cât se poate de asumată, la nivel conceptual, autorii diferențiază între minorități etnice și minorități religioase, apoi oferă ca sursă de informații date din recensământul populației din Principatele Unite de la 1899. Imaginea introductivă pentru această temă este una nuanțată din care elevii își pot forma o părere consistentă despre problemele sociale asociate cu minorități poziționate diferit în

legătură cu accesul la drepturi civile și politice.

Istoria romilor este tratată mai pe larg, stabilindu-se o cronologie a dezrobirii, precum și efectele acestui proces (pag.59, Fig. 14). În completarea textului lecției sunt prezentate și o serie de surse istorice, ceea ce reprezintă o noutate pentru maniera de tratare a acestei teme (Legiuirea pentru emanciparea tuturor ȝiganilor, pasaje din Proclamația de la Islaz).

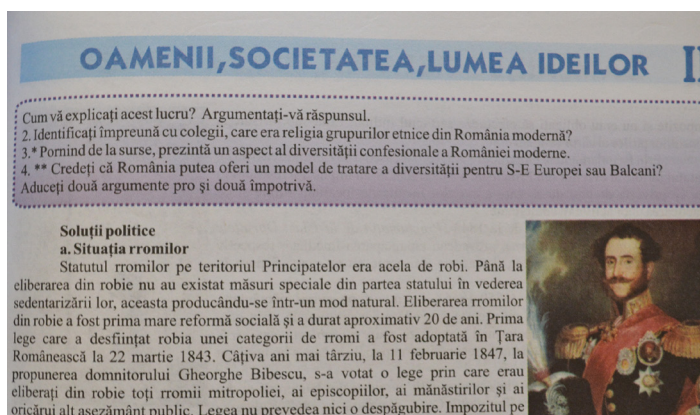

Fig. 14

În aceeași manieră atentă la reconstrucția unei probleme istorice de interes se vedește și expunerea situației comunităților de evrei din Principate. Elevilor le sunt prezentate extrase din surse istorice (Convenția de la Paris 1858, Prevederile Constituției din 1866 și modificările ulterioare războiului de independență 1879).

Tema minorităților naționale este urmărită și în perioada interbelică unde este prezentată ca una dintre marile provocări ale noului stat. Pe fondul problemei minorităților naționale sunt introduse și conținuturi legate de mișcările extremiste cu ilustrații atât din România, cât și din alte țări europene.

Sursele istorice care sunt prezentate elevilor pentru tema minorităților naționale sunt bine selectate și includ extrase din Programele Partidului Evreiesc, extrase din

legea învățământului din 1924, precum și din Constituția din 1930 și un extras din recensământul populației din 1930.

Această abordare a temei minorităților mai nuanțată cu date și surse istorice relevante și din diverse paliere creează bagajul de informații necesare pentru introducerea unei noi teme și anume cea a Holocaustului în România. Deși manualul încearcă să trateze într-o manieră mai detaliată acest subiect – enumerând câteva etape în politicile anti-semite ale statului român, precum și deportările din Transnistria, autorii introduc 2 fragmente din declarații publice anti-semite, un fragment din Manoil Manoilescu și un altul din Ion Antonescu – omit multe informații despre numărul victimelor, trenurile morții, pogromuri.

Considerăm că prezentarea unor surse documentare vine în sprijinul elevilor pentru a înțelege drama evreilor din România într-o dimensiune mai veridică și mai puțin cosmetizată decât în alte manuale descrise în această analiză. Totuși, informația oferită (jumătate de pagină) este incompletă, nementionând alte măsuri antievreiești din timpul Holocaustului sau numărul victimelor.

Conținutul despre deportările populațiilor de romi în perioada regimului Antonescu, deși ocupă **doar un sfert de pagină** (p.67, Fig. 15) și nu este precizată nicio sursă pentru numărul de romi deportați, este cel mai bogat în informații **comparativ cu alte manuale de clasa a XII-a**. În câteva fraze, elevii pot fi sprijiniți pentru a se familiariza cu realități istorice precum politica de românizare a regimului Antonescu, pot afla despre modul în care a fost folosit recensământul ca instrument de persecuție pentru romi, câteva informații despre deportări, precum și o cifră referitoare la victimele deportării în Transnistria.

Autorii dedică o secțiune din lecția despre minorități în secolul XX și epocii postbelice unde câteva evenimente majore au modificat situația minorităților naționale din România în mod semnificativ.

b) „Problema” rromilor în timpul regimului Antonescu
Apariția „problemei” rromilor este, pe de-o parte, consecința evoluției naționalismului românesc, iar pe de altă parte, a modificării regimului politic din România prin guvernarea generalului Ion Antonescu. Politica de „românizare”, care a dus la deportarea rromilor în Transnistria în vara și la începutul toamnei lui 1942 a constituit, așa cum a declarat mareșalul Ion Antonescu la procesul său din 1946, propria hotărâre. Deportarea s-a făcut în baza unui recensământ din data de 25 mai 1942, care a clasificat rromii propuși pentru deportare în două mari categorii: rromi „nomazi” (căldărari, lingurari) și rromi „stabili” care nu aveau mijloace de existență sau ocupații precise ori care făcuseră pușcărie. Au fost deportați în jur de 40.000 de rromi, și anume, toți nomazii, precum și o parte dintre rromii stabili. Aceștia au fost așezați în hotarul sau în vatra unor sate situate pe malul Bugului. Unii rromi au fost cazați în bordeie de pământ, iar alții în case. Bolile au lovit crunt oamenii, făcând victime numeroase, atât în rândul rromilor deportați, cât și printre jandarmii care trebuiau să-i păzească.

Fig. 15

Autorii explică diminuarea până aproape de dispariție a comunităților de germani și evrei din România, invocând atât deportările ce au afectat comunitățile de germani în prima decadă postbelică, precum și politicile ceaușiste de comercializare a etnicilor germani și evrei către statele lor naționale în schimbul unor sume de bani. **De asemenea, autorii subliniază și politicile asimilaționiste ale guvernelor comuniste față de romi.**

Situația minorității maghiare este la rândul său abordată cu mai multă temeinicie decât în celelalte manuale. Autorii oferă un conținut informativ legat de politica lui Gheorghiu Dej de a crea, după model sovietic, o regiune autonomă maghiară. Aceste informații sunt urmate de o discuție despre perioada naționalismului ceaușist în care a fost încurajată migrația etnicilor maghiari.

Minorități religioase

În general, manualul nu acordă o atenție deosebită minorităților religioase din România. Dincolo de a prezenta pe larg situația evreilor, autorii nu au o aplecare constantă spre minorități religioase și, în fapt, **ignoră referiri la religii neoprotestante sau musulmană.** În tema *Religie și viață religioasă*, autorii subliniază importanța moștenirii creștin-bizantine pentru viața spirituală și culturală a românilor. În acest context se fac câteva trimiteri și o scurtă explicație la cultul greco-catolic.

O subtemă dezvoltată mai pe larg este cea a persecuției religioase în perioada comunistă

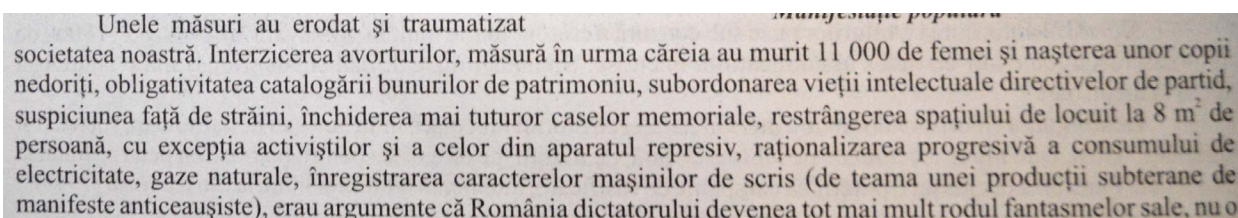
deși, din păcate, cultele neoprotestante care au cel mai mult de suferit nu sunt menționate deloc.

Femei

Cei doi autori ai manualului exclud femeile din construcția narativă despre istoria românilor pe care o propun elevilor, similar cu alți autori de manuale pentru clasa a XII-a. În întreg manualul apar cinci personaje istorice femei – împărăteasa Maria Tereza, Ecaterina Teodoroiu și Regina Maria, apoi Doina Cornea și Ana Blandiana.

În același paragraf, expune teza susținută și de alți intelectuali că femeile din România au votat pentru prima dată în mod liber în 1989. Această interpretare ar fi mai corect să rămână o interpretare citată dintr-o sursă istorică decât să intre în textul lecției subminând contribuția politică a femeilor până la final de secol XX.

În lecția legată de impactul comunismului asupra vieții private, autorii acestui manual amintesc într-un rând despre **interzicerea avortului și moartea a peste 10.000 de femei din cauza unor avorturi improvizate** (Fig. 16).

Unele măsuri au erodat și traumatizat societatea noastră. Interzicerea avorturilor, măsură în urma căreia au murit 11 000 de femei și nașterea unor copii nedoriti, obligativitatea catalogării bunurilor de patrimoniu, subordonarea vieții intelectuale directivelor de partid, suspiciunea față de străini, închiderea mai tuturor caselor memoriale, restrângerea spațiului de locuit la 8 m² de persoană, cu excepția activiștilor și a celor din aparatul represiv, raționalizarea progresivă a consumului de electricitate, gaze naturale, înregistrarea caracterelor mașinilor de scris (de teama unei producții subterane de manifeste anticeaușiste), erau argumente că România dictatorului devenea tot mai mult rodul fantasmelor sale, nu o

Fig. 16

În ordine cronologică, prima apariție a unei femei pe scena istorică este Maria Tereza evocată pentru reformele realizate în timpul domniei sale în Transilvania și despre care nu se oferă nicio altă informație biografică. Al doilea personaj, **Ecaterina Teodoroiu este evocată în termeni atât de stereotipi încât personajul își pierde din credibilitate**, „eroina de la Jiu”, „un model al luptei pentru libertatea românilor, o întruchipare a dragostei de țară”. Regina Maria este la rândul său portretizată în uniformă de soră medicală punând umărul la un război național pentru idealul de unire al tuturor românilor. Menționată alături de Ana Blandiana, printre alți dizidenți anti-comuniști, **Doina Cornea servește și în acest manual drept dizidenta de serviciu despre care nu aflăm nimic în plus în afară de faptul că a existat.**

Dacă acestea sunt personajele feminine pe care le întâlnim în acest manual de istorie, e demn de menționat că femeile mai apar într-un rol colectiv pe scena istoriei în două circumstanțe. Primul eveniment istoric se referă la constituția carlistă, unde într-un paragraf se menționează că acest document este primul care dă femeilor dreptul la vot și,

Mențiunea despre interzicerea avorturilor se află într-o lungă înșiruire de defecte ale regimului ceaușist – poate mai puțin importante sau cu consecințe mai puțin dramatice, „*interzicerea avortului [...], reducerea spațiului locativ per persoană la 8 mp, lipsa alimentelor și raționalizarea consumului de energie*”. Mențiunea este promițătoare, dar mai e un lung drum de parcurs până când drama celor care sunt acum bunici va putea fi explicată școlarilor.

V.3. Imagini

Imagini cu personaje femei

Manualul conține **5 imagini** cu personalități istorice femei. Aceste ilustrații reproduc portrete ale împărătesei Maria Tereza, al Ecaterinei Teodoroiu, al reginei Maria (într-o fotografie de grup, la încoronarea regelui Ferdinand, unde nu se disting personajele), precum și pe cel al Elenei Ceaușescu (alături de soț într-o fotografie de grup care ilustrează *cultul personalității*). Mai apare regina Isabela (într-o imagine alături de Cristofor Columb).

Alte imagini cu personaje femei din manual (14), dintre care menționăm - *Țărani*

transilvăneni (cuplu), o imagine cu un târg, o fotografie de grup Festival al naționalităților și tablourile *România rupându-și lanțurile* și *România revoluționară*, de C.D. Rosenthal, *Deșteptarea României* de Gh. Tattarescu și *Libertatea călăuzind poporul* de E. Delacroix.

Imagini cu personaje ce aparțin unor minorități

Din totalul de imagini cu personaje, 6 imagini înfățișează persoane ce aparțin unor minorități etnice.

Imagini cu lăcașe de cult

Manualul este ilustrat cu 15 imagini ale unor lăcașe de cult dintre care 11 sunt de rit ortodox.

V.4. Mențiuni stereotipe sau discriminatorii

Textele din manual evită orice fel de limbaj discriminatoriu în mod direct și considerăm noi, încercăm o expunere cât mai substanțială a istoriei minorităților în limitele programei trasate de minister. Din păcate, o serie de episoade de interes pentru o istorie a

minorităților sau pentru o istorie a femeilor din România sunt absente. **Omisiunea, tăcerea, absența sunt principalele mecanisme prin care manualele de istorie a românilor perpetuează discriminarea față de minorități etnice și alte grupuri vulnerabile.** În ceea ce privește persistența unor reprezentări stereotipe față de aceste grupuri, analiza arată faptul că femeile (cele câteva care reușesc să se strecoare în marea narațiune despre națiunea română) sunt prezentate într-o manieră stereotipă drept purtătoare ale valorilor naționale – aici cel mai uzitat element este imaginea cu România revoluționară.

Și în cazul romilor uneori maniera de prezentare a informației poate fi stereotipă – în sensul în care imagini selectate pentru a ilustra temele legate de romi sunt la rândul lor niște imagini exotizante, niște imagini clișeu nepotrivite cu tema pe care o ilustrează.

VI. Istorie Manual pentru clasa a XII, editura Corint Educațional 2014, autori Alexandru Barnea, Vasile Aurel Manea, Eugen Palade, Bogdan Teodorescu

VI.1. Prezentare generală

Manualul Editurii Corint (autor Alexandru Barnea) este un manual cu o realizare grafică mai ușor de urmărit, în care componentele fiecărei lecții sunt clar delimitate, casetate și cu titluri unitare. Pe lângă realizarea grafică mai reușită, deși tot la standarde depășite, manualul oferă ca surse istorice o varietate largă de autori cu fragmente interesante și contemporane de istoriografie (Lucian Boia – *Istorie și Mit în istoria românilor*, Vlad Georgescu, Bogdan Murgescu, Tismăneanu, Francoise Thom), surse primare (un fragment din Adolf Hitler, Mussolini, Berdiaev, Stalin), dar și citări din istorici și filozofi străini (Hayek, Keynes, etc).

Cu toate acestea, manualul nu are o viziune destul de clară privind introducerea elementelor de istorie a minorităților și de istorie a femeilor în narațiunea despre istoria românilor.

Episoade importante (menționate de alte manuale) legate de istoria minorităților lipsesc din manualul Corint – de exemplu lipsește orice informație despre robia romilor și despre deportările romilor în Transnistria sau informații despre deportările etnicilor germani din anii '50. Există o mențiune despre lipsa drepturilor politice ale femeilor, dar nu și despre mișcări ale femeilor pentru drepturi politice sau consecințele politicilor pronataliste ale regimului Ceaușescu.

Aceste omisiuni sunt cu atât mai neliniștitoare cu cât tratarea celorlalte teme este realizată temeinic cu o serie de elemente novatoare mai ales la nivelul surselor incluse în manual.

VI.2. Prezentarea unor evenimente marcante pentru istoria grupurilor minoritare pe parcursul lecțiilor de istorie a românilor

Minorități etnice

Temele legate de minorități naționale nu reprezintă o componentă puternică a acestui manual. Autorii prezintă o discuție nuanțată despre identitate națională și identitate europeană, introducând elemente despre naționalism, națiune și identitate națională, un bagaj conceptual ce va fi reluat pe parcursul evenimentelor marcante ale secolelor XIX și XX.

Din păcate, în ceea ce privește înțelegerea situației diferitelor grupuri minoritare de-a lungul istoriei, **autorii nu oferă elevilor nicio sursă de informații privind robia romilor, statutul marginal al evreilor, situația comunității musulmane ori conflictele dintre etnici români și etnici maghiari în Transilvania.** La modul declarativ formal, elevii sunt îndemnați să privească cu interes spre istoria minorităților: **„Întreaga istorie a românilor s-a constituit în raport direct cu naționalitățile alături de care trăiau în mod organic, iar soluțiile politice adoptate în raport cu aceste minorități au marcat, pozitiv sau negativ, evoluția statului român”** (p.36). Din punct de vedere factual însă, elevii nu află multe despre istoria acestor minorități. O altă problemă pe lângă absența informațiilor efective legate de istoria evenimentială a minorităților este și aceea a abordării propuse – una româno-centrică (sau centrată pe întărirea unui ethos național legat de toleranța românilor). Iată un citat în acest sens: **„Entuziasmul generat de realizarea Marii Uniri din 1918 nu a făcut ca românii să uite de drepturile minorităților”.**

Maniera superficială de a trata problema minorităților se remarcă mai ales în scurtul

paragraf dedicat Holocaustului și valului de antisemitism premergător. Autorii evocă pentru elevi câteva din prevederile legislației antisemite din anii 30, precum și faptul că România a participat la Holocaust. Lipsesc din păcate niște referințe mai concrete – cum ar fi date, situația evreilor din diferite provincii etc. **Din păcate istoria romilor în timpul dictaturii lui Ion Antonescu e complet absentă din acest text.**

Într-o enumerare despre excesele făcute de *Legiunea Arhanghelului Mihail și mai ales Garda de Fier*, autorii menționează că se dorea îndepărtarea prin forță a unor minorități, precum *evrei, țigani, minorități sexuale*. **Este singura mențiune despre minoritățile sexuale în acest context istoric din manualele de istorie analizate.**

Minorități religioase

Cele mai relevante conținuturi pe această temă se regăsesc în capitolul religie și viață religioasă unde sunt menționate o serie de detalii legate de persecuția antisemită din perioada celui de-al doilea război mondial. O altă parte consistentă o reprezintă descrierea persecuției religioase din timpul comunismului – informațiile cele mai relevante pentru noi fiind referitoare la cultul greco-catolic.

Din felul în care este abordată tema în studiul de caz despre toleranța religioasă în secolul XX, nu putem spune că manualul acesta tratează pe larg tema persecuțiilor minorităților religioase. **Focusul lecției este de a arăta legătura dintre creștinism – ortodoxism și continuitatea poporului român.** Cea mai substanțială parte din capitol se referă la persecuția religioasă din timpul comunismului, îndreptată îndeosebi față de ortodocși și greco-catolici, omise fiind alte categorii de victime ale persecuției religioase – precum neoprotestanții.

Femei

Singurele personaje istorice femei din acest manual sunt Regina Maria și Elena Ceaușescu. Referirile la regina Maria sunt strict legate de Marea Unire și de soțul său,

Regele Ferdinand. În afară de aceste mențiuni modeste, mai este de adăugat și precizarea, de altfel sensibilă, legată de lipsa drepturilor politice ale femeilor, mai ales în primele două documente adoptate – Constituția din 1866 și cea din 1923. Femeile vor căpăta pentru prima dată dreptul de vot în timpul dictaturii Regelui Carol al II-lea cu amendamentul că acestea nu puteau să fie alese în funcții publice. La fel ca alte epoci ale istoriei, și perioada comunistă evită personajele și evenimentele importante pentru femei în afară de o singură referire la Elena Ceaușescu.

VI.3. Imagini

Imagini cu personaje femei

Am identificat 10 fotografii care înfățișează personaje femei. Dintre acestea, două sunt regina Maria și Elena Ceaușescu (total 3 imagini), personaje foarte importante pentru istoria românilor, dar despre care nu aflăm prea multe repere biografice. Alte patru ilustrații sunt reproduceri ale unor opere de artă înfățișând femei: o reproducere după Bosouet a unei gravuri ce înfățișează o femeie intitulată *Tânăra valahă din Muscel*, Nicolae Grigorescu, *Cap de țigancă* și *Bretonă lucrând* și tabloul lui E. Delacroix *Libertatea conducând poporul*. Manualul include și o fotografie de grup de la Festivalul “generația iubirii” Woodstock

și o fotografie realizată de Frederick Moore, din arhiva National Geographic Magazine, numită *O imagine idilică pentru România* (care înfățișează o tânără femeie îmbrăcată în port tradițional românesc). Mai este inclus și un desen al unui artist anonim german în care sunt înfățișați bărbați și femei.

Imagini cu personaje minorități naționale

În manual sunt 2 imagini – opere artistice care menționează minorități naționale etnice - reproduceri ale tablourilor lui N. Grigorescu, *Cap de țigancă* și *Evreul cu gâsca*.

Imagini cu lăcașe de cult

Manualul conține cinci imagini cu lăcașe de cult și toate sunt de rit ortodox. Alte ilustrații de natură religioasă apar sub forma unor reproduceri de icoane sau interioare bisericesti.

VI.4. Mențiuni stereotipe sau discriminatorii

Nu e cazul propriu-zis de mențiuni discriminatorii, cu toate acestea există reprezentări stereotipe ale minorităților care apar pe tot parcursul manualului. Aici e vorba atât de imagini – așa cum am văzut mai sus, dar și de reprezentare textuală. Cel mai ades stereotipiile vin dintr-un angajament pur formal cu temele discutate și superficialitate.

VI. Istorie Manual pentru clasa a XII, editura Corint Educațional 2014, Zoe Petre, Carol Căpiță, Ecaterina Stănescu, Ecaterina Lung, Ligia Livadă Cadeschi, Alin Ciupală, Florin Țurcanu, Laurențiu Vlad, Sorin Andreescu

VI.1. Prezentare generală

Manualul editurii Corint 2014 este atent tehnoredactat și atent scris ca narațiune istorică. Abordările fiecărei teme sunt foarte actuale și propun unghiuri de dezbatere multiple; în opinia noastră, acesta este singurul manual care reușește să transmită la

nivel de construcție a conținutului o abordare perspectivală asupra istoriei. În cuvântul introductiv, autorii explică opțiunea pentru maniera integratoare de prezentare a istoriei românilor (cumva dincolo de barierele impuse de programă) printr-o reflecție proprie „*românii au luat parte la o serie de evoluții globale*” și „*istoria românilor se împletește cu cea*

europenă de la călătoria spătarului Nicolae Milescu la [...] la integrare euroatlantică". Uneori unghiul de prezentare al temelor tinde să devină extrem de concentrat pe integrarea europeană a României, iar din momentul alăturării României la Uniune practic trăim un final al istoriei.

Acest manual cuprinde elemente de istorie a minorităților pe care le tratează într-o manieră consistentă și chiar interesantă. Manualul oferă informații factuale detaliate despre evenimente importante din istoria relațiilor dintre etnici maghiari și etnici români, informații legate de istoria romilor în Țările Române, precum și informații despre istoria evreilor.

Autorii ilustrează temele legate de minorități cu surse interesante, uneori cu citări ale unor autori ce fac parte din minorități, alteleori cu surse primare elaborate de asociații sau partide ale minorităților etc. Manualul rămâne deficitar în ceea ce privește reflectarea unor evenimente importante pentru istoria femeilor (și fără niciun element legat de istoria minorităților sexuale ori a persoanelor cu dizabilități).

Foarte folositor este că acest manual se încheie cu o bibliografie ce conține principalele titluri care sunt invocate uneori ca surse istorice pentru elevi. Cu o astfel de bibliografie, elevul poate să identifice singur nevoile sau interesele sale.

VII.2. Prezentarea unor evenimente marcante pentru istoria grupurilor minoritare pe parcursul lecțiilor de istorie a românilor

Minorități românești din afara granițelor

Această temă este tratată în fiecare manual analizat până acum, însă, cu excepția acestuia, nici unul nu conține mențiuni explicite referitoare la aromâni (o minoritate etnică de origine română, dar așezată la sud de Dunăre). Paragraful despre aromâni din conținutul despre diaspora românească conține informații legate de lipsa de recunoaștere a acestei etnii în imperiul condus de la Constantinopol,

precum și sentimentele ambivalente ale slavilor față de această comunitate.

Minorități etnice în statul român

Situația evreilor din Țările Române este cu atenție creionată – informații despre circumstanțe istorice care au împins populații evreiești să se așeze în Țările Române, date privind procentul populației evreiești, informații privind statul lor socio-economic, dar și legat de lipsa de drepturi cetățenești. Autorii descriu cu atenție și detaliu și atmosfera antisemită care s-a perpetuat mai apoi în perioada interbelică. Un alt subiect important, cel al robiei romilor, este la rândul său tratat succint, dar include și o casetă cu un citat din *Dezrobirea țiganilor*, de Mihail Kogălniceanu, 1891, repere temporale legate de robie și măsurile legislative de eliberare din robie a tuturor romilor; se menționează numele unei personalități române (G. Lăzăreanu-Lăzurică, președintele Uniunii Romilor) și se dă și o cifră aproximativă privind deportările din Transnistria.

Excursul istoric în interbelic trasat în jurul minorităților etnice este la rândul său clar formulat în jurul problemei antisemitismului „*expresia cea mai vizibilă a exclusivismului etnic în România interbelică l-a reprezentat antisemitismul*”. **Temei Holocaustului în România îi revin aproape două pagini de expunere (o întindere consistentă în comparație cu toate celelalte manuale de clasa a XII-a)**, iar pe lângă textul lecției propriu-zis care relatează despre măsurile administrative și legale anti-semite adoptate și puse în practică de statul român, deportări, pogromuri și “trenurile morții”, masacrarea și deportarea evreilor din Bucovina de Nord și Basarabia, tema este însoțită de surse fotografice, de mărturii ale unei supraviețuitoare, de intervenții particulare pentru salvarea evreilor de la deportări.

Este cea mai detaliată prezentare a Holocaustului din România din toate manualele analizate. Cu toate acestea, nu există nicio referire la romi în această secțiune. Este inclusă totuși o casetă (Fig. 17) care citează din petiția unor „locuitori din Dolj

care solicită scutirea fierarului *Ilie Dincă de deportarea în Transnistria (1942)*” - nu este nicio mențiune explicită însă că este vorba de un etnic rom sau oferit un context.

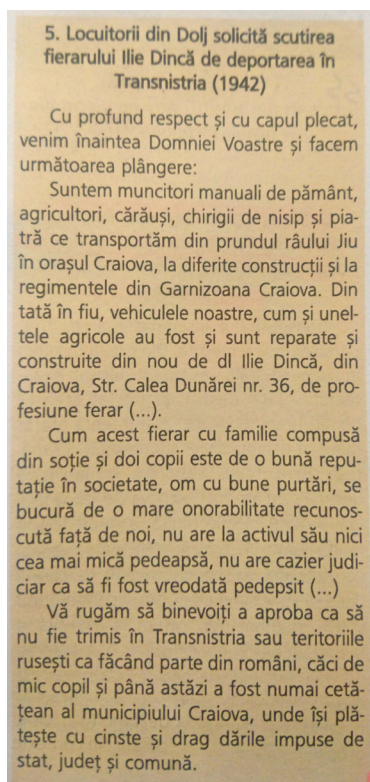

Fig. 17

Deportarea a 25.000 de romi în Transnistria apare la secțiunea precedentă a capitolului 2, la Diversitatea etnică și confesională în statul român modern, dar nu specific la secțiunea intitulată România și Holocaustul.

Alte minorități care apar în vizorul autorilor sunt cea maghiară și cea formată din etnici germani. În cazul etnicilor maghiari, cea mai numeroasă minoritate de după al doilea război mondial, se urmărește statutul lor în perioada comunistă, unde comunitatea a trecut de la autonomie administrativă la politici de asimilare în timpul național-comunismului ceaușist.

Minorități religioase

Tema minorităților religioase este prezentă în contextul conținuturilor referitoare la minorități în perioada interbelică. Manualul explică mozaicul religios din România Mare, stabilind principalele grupuri religioase, precum și principalele măsuri administrative luate de noul stat român privind diferitele culte. În perioada comunistă, manualul amintește de persecuția

unor minorități religioase în contextul mai larg al persecuției religioase motivate ideologic de noul regim. Autorii remarcă mai ales persecuția împotriva Greco-catolicilor – cult interzis în perioada comunistă și a cărei preoțime a fost decimată în închisori. În manual se găsesc citate și surse referitoare la situația minorităților religioase în perioada comunistă, precum și sarcini de lucru pe această temă.

Femei

În acest manual femeile nu sunt prezente în rolul de personaje istorice cu greutate. Sunt menționate Ana Pauker și regina Maria și faptul că, în timpul domniei regelui Ferdinand și a sa, s-a înfăptuit Marea Unire. Remarcăm citarea mărturiei unei supraviețuitoare a Holocaustului, cât și menționarea Anei Comnena și a Mariei Marian. Există, de asemenea, mențiuni scurte despre dreptul de vot acordat femeilor și drepturile femeilor.

VII.3. Imagini

Imagini cu personaje femei

Sunt 12 imagini care înfățișează femei. Printre aceste fotografii se numără o ilustrație cu o femeie în port popular săsesc, precum și nelipsitul tablou România rupându-și cătușele al lui CD Rosenthal. Celelalte personaje femei sunt Domnița Elena, Regina Elisabeta (într-o fotografie de familie cu Carol I), Regina Maria și Ana Pauker (într-o fotografie de grup cu Gheorghe Gheorghiu-Dej). Alte fotografii înfățișează familie de evrei deportată din Ardealul de Nord, un grup de femei tătaroaice din Dobrogea, imagine de grup despre Înscrierea în gospodăria agricolă colectivă, fotografie cu Franz Ferdinand și soția sa, cuplu de secui în costume populare și o imagine de grup (gravură) înfățișând un peron de tren în secolul al XIX-lea.

Imagini cu personaje aparținând minorităților Manualul conține câteva imagini cu etnici evrei, romi, sași, secui, alături de imaginea cu grupul de femei tătaroaice.

Imagini cu lăcașe de cult

În acest manual apar 13 ilustrații cu lăcașe de cult, dintre care numai 3 lăcașe de cult

portretizate nu aparțin cultului ortodox.

VII.4. Mențiuni stereotipe sau discriminatorii

Textele din manual evită orice fel de limbaj discriminatoriu în mod direct și, considerăm

noi, încercăm o expunere cât mai substanțială a istoriei minorităților în limitele programei trasate de minister. Din păcate, o serie de episoade de interes pentru o istorie a minorităților sau pentru o istorie a femeilor din România sunt absente.

Manuale de istorie a românilor pentru clasa a XI-a

VIII. Istorie – Manual pentru clasa a XI-a, editura Gimnasium: 2006, autori Ioan Scurtu, Florentina Dobrotici, Elena Emilia Luca, Emil Poamă, Vasile Ionescu, Octavian Osanu, referenți de specialitate Eugen Denize, Gavril Preda

VIII.1. Prezentare generală

Manualul realizat de editura Gimnasium în 2006 acoperă toate temele și studiile de caz prevăzute în programă integrând momente istorice de impact din istoria românilor contextului european și global. Manualul pentru clasa a XI-a este menit să familiarizeze elevii de liceu cu momente istorice marcante ale secolului XX. În principal, în concordanță cu programa detaliată, manualul se axează pe evenimentele cele mai semnificative din istoria europeană, lăsând ne-explorete alte zone ale lumii (ori fenomene din Africa și America Latină care sunt menționate doar în trecere).

Data fiind natura amplă a materiei de parcurs considerăm că o îmbunătățire ce poate fi adusă manualului ar consta în introducerea unor materiale auxiliare sub forma unor tabele cronologice, a unei liste bibliografice cu autori și resurse online ce pot fi utilizate pentru detalierea temelor abordate în manual, precum și un index al personalităților marcante ale secolului XX (fie că e vorba numai de reluarea unor personalități ce apar în lecții). Considerăm că e nevoie de o mai bună structurare a informației și, de asemenea, de o abordare mai substanțială a temelor discutate – inclusiv cu exemple mai substanțiale (pentru

moment arie de referință ține de cultura pop – sportivi, politicieni cult, etc).

Din punct de vedere al realizării tehnice, manualul lasă de dorit în ceea ce privește alegerea și modul de reproducere al ilustrațiilor, multe fiind neclare și neatractive.

De asemenea, economia de hârtie lasă de dorit și în ceea ce privește paginarea – filele manualului sunt supra-încărcate cu text ceea ce face foarte greu de urmărit conținutul lecției. Multe dintre frazele din manual sunt extrem de lungi și uneori cu exprimări vagi, ceea ce face neinteresant din punct de vedere cognitiv lectura unei lecții.

VIII.2. Prezentarea unor evenimente marcante pentru istoria grupurilor minoritare pe parcursul lecțiilor de istorie a românilor

Conceptul de minoritate națională

În manualul pentru clasa a XI-a sunt mai greu de identificat referiri concrete la diferite minorități etnice care au contribuit la istoria românilor. Cu toate acestea, manualul cuprinde o lecție introductivă – teoretico-istorică - în cadrul lecției *Frontierele și statutul minorităților* în secolul XX, în care sunt prezentate contextele istorice ce au adus problema minorităților naționale în discuțiile diplomatice

internaționale. Într-o cronologie sintetică sunt prezentate evenimentele marcante pentru recunoașterea politică și civilă a drepturilor minorităților naționale – primul război mondial și documentele Conferinței de Pace de la Paris (Tratatul minorităților), **instalarea regimurilor antisemite și xenofobe în Europa într-un scurt paragraf** „Printre cei care au suferit persecuții în perioada interbelică s-au aflat evreii. În Germania legea elaborată în 1935 acorda cetățenie numai etnicilor germani. Evreii își pierdeau astfel drepturile politice și civile fiind excluși din viața publică. Peste 200000 de evrei au emigrat din Germania”. Situația minorităților este urmărită până la debutul secolului XXI și ilustrată cu conflictul interetnic ce a dus la destrămarea Iugoslaviei.

Este interesant de remarcat optimismul autorilor ce găsesc în noua identitate europeană – cea legată de apartenența la UE, o soluție și pentru eliminarea tensiunilor interetnice din Europa.

De asemenea, manualul conține un exercițiu dintr-o lecție de evaluare care propune elevilor să analizeze problema migrației evreiești în context postbelic. Aceasta este de fapt singura sarcină de lucru care cere în mod concret elevilor să angajeze conceptele și informațiile referitoare la minorități.

Minorități religioase

Tema minorităților religioase în context european este prezentată elevilor tot în cadrul primei unități tematice – Popoare și Spații Istorice – subtema unitate și diversitate în Europa, drept cadru de analiză a evenimentelor istorice ulterioare. O scurtă trecere în revistă a principalelor religii prezente în Europa, precum și a minorităților religioase oferă o imagine generală.

Diversitatea religioasă este ilustrată mai pe larg în ultima unitate tematică a manualului, Religia și Viața Religioasă, unde sunt reluate informații despre principalele religii ale Europei cu unități distincte pentru creștinism, islamism și iudaism. **O temă mai degrabă surprinzătoare pentru un manual de istorie este cea a fundamentalismului religios în**

secolul XX. Dacă prima parte a lecției este mai degrabă teoretică, cea de-a doua parte a lecției constă într-o serie de exemple. **Majoritatea exemplelor (o pagină jumătate) sunt destinate discuției despre fundamentalismul islamic, în timp ce numai o jumătate de pagină discută tema fundamentalismului creștin (cu referire exclusiv la protestanți și catolici).** Fenomenul fundamentalismului religios este descris ca un fenomen al secolului XX ce afectează toate religiile (cu referire însă la iudaism și hinduism), cu toate acestea, discuția extinsă asupra fundamentalismului islamic și exprimările folosite (precum Și totuși, majoritatea islamistilor nu susțin terorismul – p.145) nasc sau întăresc prejudecăți și nu respectă un discurs antidiscriminare.

Femei

Secolul XX a fost deseori numit și secolul femeilor, de aceea ne-am fi așteptat la mai multe referințe legate de viața femeilor în Europa contemporană. Din păcate, referințele textuale la personaje istorice femei sunt foarte puține, iar cele referitoare la evenimente importante pentru o istorie a femeilor europene lipsesc cu desăvârșire. Evenimente precum mișcarea sufragetelor în Anglia (și mișcarea pentru obținerea dreptului de vot în toate țările europene), contribuția femeilor în cel de-al doilea război mondial (inclusiv cu femei combatante, cu femei supraviețuitoare ale lagărelor naziste etc), al doilea val feminist ce și-a pus amprenta pe întreaga Europă în anii '70 (și extinderea unor drepturi civile și politice, precum și liberalizarea avortului și a divorțului în multe țări vest-europene) sunt numai o serie de evenimente istorice demne de recunoaștere inclusiv în manuale școlare și, pentru moment, ignorate.

În manualul analizat, se fac doar două trimiteri semnificative despre evenimente importante pentru istoria femeilor. Prima se găsește în cadrul temei demografie și mobilitate socială, unde se menționează schimbarea valorilor societăților europene postbelice în sensul revenirii la o epocă a domesticității marcate de o creștere demografică. În cadrul discuției despre redefinirea granițelor sferei domestic/public este amintit faptul că după anii '70 femeile

ocupă un loc din ce în ce mai important în viața publică, marcându-se astfel schimbarea provocată de al doilea val feminist.

Din punct de vedere al personajelor istorice feminine prezentate, acest manual nu depășește nivelul de cultură populară – prezentând o serie de femei cu performanțe excepționale – prima gimnastă cu nota 10.00 (Nadia Comăneci), prima femeie prim ministru al Marii Britanii (Margaret Thatcher), Regina Beatrix a Olandei, prima femeie episcop (Margot Kassman) și două femei influente din istoria României (Ana Aslan și Elena Ceaușescu).

Din păcate, la teme precum decolonizarea nu sunt amintite activiste indigene femei precum Rigoberta Minchu sau altele. Surprinzător este și faptul că la tema cultura românească și cultura europeană, autorii nu găsesc nicio artistă femeie din cultura română demnă de menționat.

VIII.3. Imagini

Imagini cu personaje femei

Numai 6 imagini înfățișează personaje femei. Doua sunt de la vizite oficiale, Elena

Ceausescu cu Nicolae Ceaușescu și George W. Bush și soția în vizită în România, în timp ce restul imaginilor înfățișează femeile menționate mai sus (mai puțin Ana Aslan). În manual mai sunt fotografii cu femei așezate în fața unui calculator, o femeie cu un copil la supermarket și o fotografie a unui bronz de Alberto Giacometti intitulat Femeie.

VIII.4. Mențiuni stereotipe sau discriminatorii

Manualul conține o serie de exprimări și imagini discriminatorii sau stereotipe, precum cele despre fundamentalismul Islamic sau imaginea și titlul acesteia de la pg.16 (Fig. 18) – capitolul, care arată o femeie de culoare care împinge un cărucior de supermarket, iar titlul

Fig. 18

fotografiei este *Tradiție și modernitate. Noul stil de viață a fost însușit și de oamenii proveniți din Lumea a treia*. Chiar dacă (presupunem) neintenționate, aceste exemple și formulări perpetuează o imagine stereotipă despre diverse comunități.

IX. Istorie – manual pentru clasa a XI-a, editura Niculescu: 2006, autori Magda Stan, Cristian Vornicu, referenți științifici Gheorghe Zbucnea și Marlena Darmon

IX.1. Prezentare generală

Autorii manualului de la editura Niculescu își propun ca prin acest manual, răspunzând cerințelor programei detaliate, să contextualizeze episoade din istoria românilor în cadrul european și global mai larg. Autorii își duc această sarcină la bun sfârșit, oferind un produs pedagogic bine structurat, clar organizat și cu exemplificări și prezentări de informații substanțiale.

Autorii fac eforturi în ceea ce privește identificarea și prezentarea unor personalități care să ilustreze contribuții cât mai diverse la marile evenimente ale secolului XX. În acest context se remarcă notele biografice despre personalități precum Louise Weiss și Leopold Sendar Senghor, cu toate că elevii ar trebui familiarizați și cu alte nume marcante. Cronologia evenimentelor din secolul XX este clară, cu o contextualizare a principalelor fenomene sociale care au marcat societățile contemporane. Deosebit de

folositoare este prima lecție a manualului care prezintă moștenirea epocii victoriene, această contextualizare lipsind din alte manuale. În ceea ce privește abordarea evenimentelor din istoria românilor, **remarcăm prezentarea Holocaustului** din România, atenția pentru a prezenta și contribuția câtorva femei din România la cultura și știința europeană, precum și atenția pentru reconstruirea dizidenței anticomuniste și prin includerea unor femei.

Structura manualului care la finalul fiecărei unități include și o listă de resurse bibliografice este foarte folositoare. Desigur, ea are nevoie de actualizare a titlurilor și websiteurilor propuse.

IX.2. Prezentarea unor evenimente marcante pentru istoria grupurilor minoritare pe parcursul lecțiilor de istorie a românilor

Conceptul de minoritate națională

Manualul de față nu are o lecție specifică legată de statutul minorităților naționale în secolul XX, dar introduce elemente legate de situația acestora pe parcursul altor unități tematice, precum Idei și regimuri politice în perioada interbelică sau decolonizare, Noile state după 1945. Noțiunea de minoritate etnică nu e clar prezentată și cu atât mai puțin noțiuni legate de alte minorități, de dialog intercultural ori de societatea multiculturală (termeni ce se cer prezenți într-o istorie a secolului XX).

Minorități religioase

Manualul își propune să ofere o imagine de ansamblu a transformărilor din câmpul vieții religioase în secolul XX. Cea mai substanțială secțiune a temei referitoare la religie este dedicată prezentării marilor religii ale lumii, precum și a rolului social pe care aceasta îl joacă în societatea contemporană. Conceptul de fundamentalism religios este prezentat cu cel de dialog interreligios, iar autorii sunt atenți în a sublinia că nicio religie nu încurajează în mod doctrinar violența, dar cu toate acestea, exemplifică tema prin menționarea atacurilor teroriste și grupări

fundamentaliste islamice.

Femei

Din punct de vedere al reflectării transformărilor relațiilor de gen din societatea contemporană, manualul lasă multe de dorit. În primul rând nu are nicio subunitate didactică în care să discute acest aspect. Evenimente importante ce au transformat rolul femeilor în societatea europeană nu apar menționate – nici dobândirea dreptului la vot și nici accesul la alte drepturi civile și politice obținute după anii 70 nu sunt menționate în manual.

Autorii s-au străduit însă să prezinte personalități femei și contribuția acestora la temele discutate. Prima lecție a manualului o prezintă pe Regina Victoria, delimitând aspirațiile noului secol de cele victoriene, apoi tot din ramura aristocratică este o notă biografică despre regina Maria a României. Alte personaje feminine cărora autorii le dedică o casetă biografică sunt Louise Weisse, Maica Tereza, Doina Cornea, Regina Elisabeta a II-a. În lecțiile despre contribuțiile românești la cultura și știința europeană sunt citate și contribuțiile unor femei precum Anna de Noailles, Elena Văcărescu, Martha Bibescu și respectiv Ana Aslan.

IX.3. Imagini

Imagini cu personaje femei

Manualul conține foarte multe ilustrații, în principal reproduceri fotografice ale unor portrete cu personalități care au dominat istoria secolului XX.

Dat fiind și specificul epocii în care comunicarea media a devenit omniprezentă, ilustrațiile sunt necesare și constituie o completare folositoare a tuturor lecțiilor. **13 fotografii** înfățișează femei: Regina Victoria, Regina Maria, Regina Elisabeta a II, urmate de Louise Weiss, Maica Tereza, autoarele Anna de Noailles, Elena Văcărescu, Martha Bibescu și respectiv Marie Curie, Ana Aslan și o serie de imagini de arhivă cu femei evreice, imagini cu femei ilustrând criza apei după război și cu femei protestând. Manualul include și o imagine a sculpturii de C. Brâncuși, Domnișoara Pogany.

Imagini cu personaje ce aparțin unor grupuri marginalizate

Sunt foarte puține imagini care să reflecte diversitatea lumii – comunitate africană în perioada colonială (Fig. 19), imagini cu

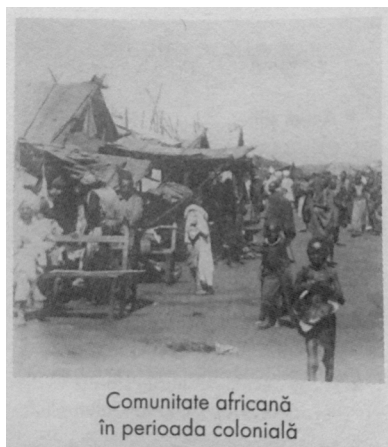

Fig. 19

Comunitate africană
în perioada colonială

personalități din diverse țări sau de diverse religii.

IX.4. Mențiuni stereotipe sau discriminatorii

O exprimare discriminatorie din manual este asocierea dintre fundamentalismul religios cu terorismul. Precum în alte manuale de clasa a XI-a, discursul se agravează prin exemplificarea acestei asocieri cu fundamentalismul islamic și atacurile din 2001 din SUA.

Includerea unor personaje femei (cam aceleași) în manuale, modul de prezentare a acestora și lipsa altor informații despre evenimente importante legate de istoria femeilor poate fi considerată o prezentare stereotipă.

X. Istorie Manual clasa a XI-a, editura Corvin (Deva) 2006, autori Felicia Adăscăliței, Adrian Liga, Liviu Lazăr, Alina Bratu, Viorel Lupu referenți științifici Prof univ dr Sabin Adrian Luca și Prof. univ dr. Toader Nicoară

X.1. Prezentare generală

Manualul are un conținut interesant, cu informații consistente, bine structurate și organizate în manieră logică permițând elevilor să urmărească relații de cauzalitate istorică. Poate că reușita cea mai importantă a manualului este la nivel de structură a lecțiilor, precum și realizare grafică a acestei structuri, fiind singurul manual clar și ușor de urmărit pentru orice cititor. Fiecare lecție este împărțită după următoarea structură: context, caracteristici, semnificație și impact, perspective, fiind însoțite de rubrică de sprijin precum glosar, cronologie, izvoare istorice, personalitate (o scurtă prezentare biografică), multimedia (resurse web). Această structură este bine delimitată grafic printr-un sistem de chenare care fac tot conținutul ușor de urmărit. Manualul acordă atenție chestiunilor legate de transformările secolului XX care au afectat viața femeilor – **autorii menționează în mod deosebit mișcarea sufragetelor din Marea Britanie și dreptul la vot pentru femei,**

contribuția femeilor în al doilea război mondial, persecuția suferită de romi și de homosexuali în timpul Holocaustului – cu referință la jurnalul lui Anne Frank.

X.2. Prezentarea unor evenimente marcante pentru istoria grupurilor minoritare pe parcursul lecțiilor de istorie a românilor

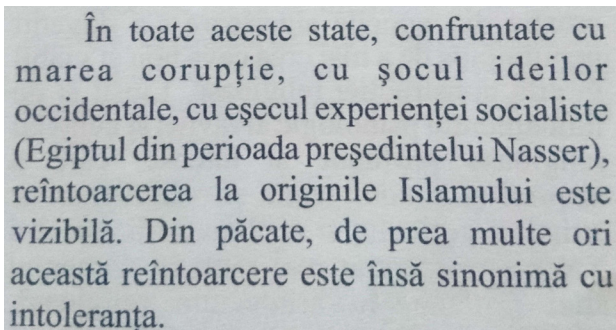
Conceptul de minoritate etnică

Autorii acestui manual optează pentru termenul de diversitate pentru a discuta despre compoziția etnică neomogenă ce caracterizează Europa statelor naționale – în lecția Diversitate în Europa Contemporană. Această abordare este mai aproape de dezideratul atitudinilor pentru diversitate pe care își propune să le formeze disciplina istorie. Din păcate discuția despre diversitate etnică în Europa este repede abandonată în favoarea unor considerații privind diversitatea regimurilor politice în Europa. **Diversitatea și multiculturalismul sunt termeni inovatori introduși de acest manual însă, din păcate,**

prea puțin utilizați alături de exemple concrete.

Minorități religioase

În capitolul **religie și viața religioasă** se discută numai despre biserici creștine și Islam. **Practic autorii manualului introduc tipul de gândire binară creștini - musulmani** atât de dominant în modelele de gândire ce incită la ură religioasă (stereotipul războiul civilizațiilor). **De asemenea, este îngrijorătoare atât prezența temei, cât și abordarea fundamentalismului religios, câtă vreme această noțiune este discutată numai în relație cu islamul.** Fraze precum această apreciere nu lasă loc de interpretări asupra asumpțiilor cu care operează autorii și care, din păcate, formează și întăresc atitudinile elevilor față de musulmani „*În toate aceste state [...]reîntoarcerea la originile Islamului este vizibilă. Din păcate, de prea multe ori, această reîntoarcere este însă sinonimă cu intoleranța*” (p.133 - Fig. 20). La fel, abordarea subiectului *Terorismul internațional în cadrul lecției Orientul mijlociu. Limite și diversitate* (p.116-117).

În toate aceste state, confruntate cu marea corupție, cu șocul ideilor occidentale, cu eșecul experienței socialiste (Egiptul din perioada președintelui Nasser), reîntoarcerea la originile Islamului este vizibilă. Din păcate, de prea multe ori această reîntoarcere este însă sinonimă cu intoleranța.

Fig. 20

Manualul conține și un studiu de caz privind diversitatea religioasă în România, în care abordează tema multiculturalismului, în relație cu Biserica.

Femei

Femeile personalități istorice nu sunt foarte prezente nici în acest manual. Autorii ilustrează participarea femeilor la evenimentele secolului XX cu câteva personaje— regina Elisabeta, Regina Maria, Simone de Beauvoir (practic singura referință la un al doilea val feminist,

după cel al luptei pentru sufragiu), Ingrid Betancourt, Anne Frank și Margaret Thatcher. Manualul are și o casetă de prezentare a celor trei scriitoare, Martha Bibescu, Ana Brâncoveanu, contesa de Noailles, Elena Văcărescu, cât și o pagină dedicată Monicăi Lovinescu.

Femeile din manual aduc puțină noutate lecțiilor respective. Observăm nu numai un orizont de personaje extrem de limitat, dar și foarte comun din perspectiva culturii generale a elevilor. Având în vedere că secolul XX este adesea numit ca secolul femeilor considerăm că este necesară introducerea unor studii de caz dedicate istoriei femeilor.

O analiză a fenomenelor istorice care au influențat viața femeilor și prezentate în manual identifică trimiteri la mișcarea sufragetă din Marea Britanie și la transformările suferite de viața privată. Această a doua temă este explorată în cadrul temei Frontierele și Spațiile Privatului, o lecție cu un conținut destul de vag din punct de vedere istoric (niciunul dintre fenomene nu este contextualizat - nu se precizează în ce țară a avut loc, nu se fac trimiteri la contextul politic sau social care a determinat aceste schimbări și nici la descoperirile medicale care au determinat o creștere a gradului de libertate a femeii), dar interesant ca transformări pe care le surprinde la nivelul relațiilor de familie.

X.3. Imagini

Imagini cu personaje femei

Manualul conține 8 imagini cu femei, în general mici reproduceri ale unor fotografii cu personajele femei menționate mai sus. La fel ca și prezentările extrem de formale și succinte și aceste fotografii (selectate dintre clișeele cele mai cunoscute) sunt mai degrabă reproduceri cu ipostaze foarte comune. Este de remarcat că fotografiile personajelor femei nu sunt propriu-zis alese pentru calitățile de surse istorice, ci mai ales sunt imagini de prezentare. Pe lângă acestea, există și o serie de fotografii (17) cu diverse ipostaze, dintre care menționăm *Votul femeilor –pătrunderea feminismului în spațiul public*, foto femei care

luptă pentru dreptul la vot, imagine sală de clasă Japonia, foto femeie iraniană purtând un portret al lui Khomeini; și trei imagini cu *Fetiță olandeză*, de Tonitza și *Muză adormită*, de Brâncuși, statuie Hiroshima *Mama și fiul în furtună*, cât și un afiș al filmului *Vie privee*, cu Brigitte Bardot și o fotografie *Top modele Versace* (Fig. 21).

Fig. 21

Imagini cu personaje ce aparțin unor grupuri diverse

Manualul include o fotografie cu Martin Luther King, prezentată într-o lecție despre organizarea instituțiilor politice din SUA. În manual nu mai există nicio altă sursă de imagini sau informații despre mișcarea pentru drepturi civile a comunității afro-americane din SUA în afara acestei fotografii, ceea ce face din nou problematică maniera în care autorii înțeleg să portretizeze diversitatea. O altă serie de imagini (2) ce apar în manual reprezintă un grup de luptători afgani rugându-se (Fig. 22) și o femeie iraniană purtând un portret al lui Khomeini. Aceste fotografii ilustrează tema fundamentalismului religios.

Ni se pare că această alegere nu e una întâmplătoare; dacă ne gândim la contextul elaborării manualului.

Fig. 22

Interesant este că lecția despre diversitatea religioasă, poate cea mai complexă prezentare a acestei teme, se realizează prin imagini cu diferite forme de arhitectură religioasă.

X.4. Mențiuni stereotipe sau discriminatorii

În acest manual se pot identifica 2 mecanisme ale exclușunii – unul pe baza omisiunii – nereflectarea unor evenimente ori a unor personaje importante pentru grupuri discriminate, iar un al doilea se referă la asocierile cu valențe stereotipe dintre texte (cu privire la Islam și conținutul textelor este problematic) și fotografii.

XI.1. Prezentare generală

Manualul plasează în centrul demersului său narativ integrarea europeană a României. Din această perspectivă, conținutul lecțiilor din manual reflectă în mod constant evenimente europene cu impact asupra României, precum și evenimente istorice din provinciile române ca epifenomene ale unor transformări europene. Abordarea aceasta este comună și celorlalte manuale, doar că în acest caz narațiunea istorică este puternic aliniată acestui imperativ.

Din această cauză, anumite evenimente de importanță europeană sau globală nu sunt reflectate deloc ori sunt vag menționate, fără a se oferi detalii substanțiale în detrimentul unor concluzionări vagi legate de rolul României la diferite procese istorice. Această orientare românocentrică este foarte pregnantă în alcătuirea capitolelor despre era postbelică unde se acordă spații ample discuțiilor legate de comunism atât în România, cât și în alte spații geografice.

Autorii manualului selectează însă surse istorice secundare foarte actuale și foarte contemporane (Francis Fukuyama, Arnold Toynbee).

Din punct de vedere al redactării și prezentării tehnice, manualul lasă încă de dorit mai ales în ceea ce privește imaginile. În acest manual, multe dintre imagini sunt neclare, secțiuni din lecții sunt marcate cu culori neatrăgătoare, textul domină pagina și îngreunează lectura.

Un aspect pozitiv ce ține de structura materialului este faptul că autorii au inclus la sfârșitul manualului o listă bibliografică destul de cuprinzătoare și pe care elevii o pot utiliza conform intereselor proprii.

XI.2. Prezentarea unor evenimente marcante pentru istoria grupurilor minoritare

Conceptul de minoritate etnică

Autorii manualului optează să nu utilizeze conceptul de minoritate etnică, ci să introducă un nou termen și o abordare contemporană prin prezentarea termenului de multiculturalism.

Acest concept este prezentat elevilor printr-o apropiere teoretică de valorile fundamentale promovate de Uniunea Europeană – valori precum egalitatea, justiția socială, toleranța, nediscriminarea, diversitatea culturală. Pe parcursul lecțiilor din manual, narațiunea istorică subliniază diversitatea etnică sau religioasă din fiecare zonă prezentată, însă nu tot timpul discursul este echilibrat, se fac asocieri negative cu unele comunități, ca în cazul fundamentalismului islamic. Mențiunile referitoare la evenimente importante din istoria unor minorități sunt succinte.

În cazul României, deși există o secțiune dedicată „regimului antonescian”, nu se fac precizări despre victimele deportărilor ordonate de acesta.

Minorități religioase

Introducerea termenului de minoritate religioasă a fost inclus pe parcursul lecțiilor care fac referire la Holocaust și la soarta evreilor europeni. În aceste lecții nu au fost oferite elevilor detalii semnificative legate de conceptul de minoritate religioasă ori informații despre statutul unor astfel de comunități în Europa.

Tema minorităților religioase este dezvoltată în cadrul lecțiilor de la capitolul religie și viață religioasă unde sunt menționate mai multe detalii legate de varietatea comunităților religioase europene și de diversitatea religioasă în România. Autorii prezintă în mod

substanțial diferitele comunități creștine – chiar și dincolo de Europa, însă acordă foarte puțină atenție altor comunități religioase mari precum Hinduismul. O temă separată este alocată Islamului, iar debutul lecției face referire la conflictele creștino-musulmane din timpul imperiului Otoman.

Această parte arată o gândire duală și stereotipă care prezintă evenimentele drept un război al religiilor (când evident este vorba și despre aspecte legate de supremație teritorială și economică). Lecția dedicată creștinismului este eufemistic intitulată „*Marile religii ale lumii și probleme contemporane*”. O altă lecție din acest capitol, dedicat religiei musulmane, este intitulată „*Islamul între integrism și fundamentalism*” (p.78 - Fig. 23).

Fig. 23

Prezentarea stereotipă a religiei musulmane se continuă prin referințele legate de terorism ca extremă a fundamentalismului religios islamic. Contextul actual în care stigmatizarea comunității musulmane conduce la violențe din partea majorității (inclusiv în România) cere o abordare mai responsabilă și mai informată legată de islam și istoria comunităților musulmane în Europa.

Femei

Din punct de vedere al evenimentelor istorice de interes pentru situația femeilor în societatea contemporană, autorii prezintă succint două astfel de circumstanțe. Pe de-o parte, autorii marchează transformările produse de experiența celui de-al doilea război mondial pentru viața femeilor europene, iar pe de altă parte discută lumea postbelică din prisma transformărilor demografice și a creșterii rolului femeilor în societate.

Când vine vorba de rolul femeilor în al doilea război mondial, autorii descriu modul în care femeile au contribuit la efortul de război lucrând în fabrici de armament, preluând atribuții medicale sau luptând pe front. Descrierea contribuției femeilor la război este totuși foarte succintă și lipsită de exemple de personaje istorice. Astfel de ilustrații ar putea constitui un punct de intervenție pentru a crește numărul femeilor prezentate elevilor.

Cea de-a doua temă referitoare la demografie include în câteva rânduri și problema transformărilor din interiorul familiei – inclusiv schimbarea rolurilor tradiționale ce reveneau femeilor și bărbaților. Aceste mențiuni sunt de natură generală, fără exemple specifice, fără alte detalii contextuale etc. Sunt menționate numele lui Simone de Beauvoir, Margaret Thatcher, Indira Gandhi, Golda Meir, Angela Merkel.

Politica natalistă din perioada comunistă este amintită prin intermediul unei casete de prezentare a filmului 4, 3, 2 al lui Cristian Mungiu (p.125).

Minorități sexuale

În capitolul despre **Societatea contemporană**, în manual se face referire că s-a produs o recunoaștere a homosexualității, în ciuda opoziției de atunci, și de acum, a Bisericilor catolică și ortodoxă, menționând țări europene în care este legală căsătoria între persoane de același sex și adopția. Tot aici, se precizează exemplul familiei uniparentale sau al parteneriatului.

XI.3. Imagini

Imagini cu personaje femei

În manual sunt 6 imagini ale unor personalități femei - Margaret Thatcher, Simone de Beauvoir, Ana Aslan, Regina Maria, Indira Gandhi, Jane Fonda. De asemenea, mai sunt 11 fotografii în care apar femei, precum: o fotografie de grup înfățișând femei în fabrică, fotografie de grup cu fete și băieți cambodgieni, fotografie cu un cuplu, femeie și bărbat pe malul fluviului Mekong, fotografie cu Mahatma Gandhi într-un grup de adepți unde sunt înfățișate și femei,

fotografie cu copii care suferă de malnutriție unde câteva femei îi îngrijesc, fotografia unei femei într-un supermarket, fotografie cu o sală de calculatoare unde sunt prezente și femei, fotografie cu ilustrarea exploziei natalității unde sunt prezenți copii și mamele lor, o fotografie de grup cu întemeierea unei familii unde sunt prezente și femei, fotografie cu femei din Tunisia care votează pentru prima dată, fotografie de grup cu femei și bărbați pelerini în Ierusalim, fotografie cu o femeie asistentă medicală, fotografie de protest din Lituania unde sunt prezenți atât protestatari bărbați cât și femei. În afara acestor ilustrații, mai există și o reproducere după o operă de artă a artistului contemporan Duane Hanson, lucrare intitulată *Supermarket Lady* și reproduceri a două reclame la televizoare din anii '60 unde sunt înfățișate și femei. Aceste lucrări sunt folosite pentru a ilustra în acest manual excesele societății de consum. **Considerăm problematică asocierea negativă și stereotipă dintre consumerism și femei.** O altă situație pregnantă este ilustrarea femeilor în roluri secundare, în poziții care nu promovează capacitățile intelectuale ale femeilor, ci ilustrează roluri tradiționale ale acestora sau în poziții de însoțitoare ale bărbaților.

Imagini cu personaje ce aparțin unor grupuri marginalizate

Manualul conține puține imagini cu personaje aparținând altor comunități decât celei europene-creștine. Aceste personaje vin să ilustreze problemele care, în mod stereotip, sunt asociate cu anumite comunități. În cazul de față, manualul include o imagine cu Mahatma Ghandi pentru a exemplifica lupta decolonială și alte două imagini cu musulmani ilustrând conținuturile referitoare la islam și fundamentalism religios. **Inclusiv, autorii asociază imaginea atacului de la World Trade Center din 11 septembrie 2011 cu definiția fundamentalismului islamic care apare explicată deasupra fotografiei cu turnurile din SUA.**

XI.4. Limbaj stereotip sau discriminatoriu

Manualul nu conține referințe discriminatorii directe, însă conține o serie de contextualizări stereotipe dintre care cea mai problematică este cea legată de asocierea islamului cu fundamentalismul religios (sau chiar cu terorismul). În cadrul capitolului referitor la religie și viață religioasă există și un titlu despre **„Rădăcinile religioase ale terorismului”**. Deși sunt câteva scurte referiri la mișcările teroriste din Europa, **acest titlu este încadrat în capitolul despre „Islamul între integrism și fundamentalism”**. Terorismul este descris ca o practică cu motivație religioasă asociată războiului sfânt, deci, musulmanilor. Spre deosebire de fundamentalismul creștin care este „caracterizat de voința regăsirii credinței, a cunoașterii cuvântului Evangheliilor” (p.73), fundamentalismul islamic ar avea la bază „ideea regăsirii purității primitive, de care depinde iertarea lui Dumnezeu și a valorilor fundamentale ale islamului, bazate pe austeritate și solidaritate” (p.79). Astfel de mesaje încărcate cu simboluri negative și pozitive sunt prezente în manual, iar alăturate unor fotografii de tipul celei prezentate mai sus referitoare la terorism contribuie la transmiterea mesajelor stereotipe și discriminatorii.

XI.5. Studii de caz, surse istorice și teme de lucru

Manualul nu are nici un studiu de caz dedicat minorităților sau comunităților minoritare din Europa, deși există descrieri ale perioadelor marcante din istorie, precum cele două războaie mondiale. Subiecte de mare importanță, precum Holocaustul, lipsesc. Sursele istorice prezentate suplimentar elevilor nu fac referire la categoriile de interes pentru analiza de față și de aceea nici sarcinile de lucru nu au ca obiect teme de interes precum situația femeilor, statutul anumitor comunități etnice sau religioase pe parcursul unei perioade istorice sau într-un anumit context.

XII. Istorie Manual pentru clasa a XI-a, editura SIGMA 2006, autori Anișoara Budici, Mircea Stănescu, Dragoș Țigău, referenți științifici prof dr. Maria-Mariana Gheorghe și cercetător științific Cătălina Mihalache

XII.1. Prezentare generală

Manualul de istorie al editurii SIGMA încearcă o integrare a elementelor de istorie națională cu evenimente de impact global din secolul XX. Din păcate, uneori această abordare (comună și altor manuale) creează confuzii sau funcționează în detrimentul calității informației oferite elevilor – informația fiind foarte superficială și insuficientă pentru a crea elevului competențele specifice și cele generale cerute de programă. Considerăm că în principal zonele de confuzie sunt cele legate de teme privind cultura și societatea, existând o structură mai coerentă a lecțiilor ce se ocupă de istoria politică a secolului XX. În ceea ce privește informațiile referitoare la diferite comunități etnice sau religioase, la participarea femeilor ori la mișcările de emancipare a minorităților sexuale, astfel de informații sunt prezentate numai parțial cu mențiuni fugitive și uneori imprecise.

Principalul atu al acestui manual constă în numărul mare de imagini cu care sunt ilustrate lecțiile, precum și din calitatea excelentă a acestora. În multe situații imaginile alături de alte surse citate au suplimentat conținutul lecțiilor propriu-zise (acesta fiind totuși un conținut destul de slab). Cu o bună îndrumare, elevii ar fi putut folosi aceste resurse pentru a înțelege o varietate mai mare a contextelor și situațiilor particulare ce nu și-au găsit spațiu în textul de lecție.

XII.2. Prezentarea unor evenimente marcante pentru istoria grupurilor minoritare

Conceptul de minoritate etnică

Tema minorităților etnice și religioase este succint prezentată în contextul mai larg al diversității europene. Autorii manualului evită o discuție teoretică despre conceptul de

minoritate etnică și recurg la alți termeni asociați, cum ar fi diversitatea sau multiculturalismul pe care îi explică vag. Imaginile și sarcinile de lucru care însoțesc aceste fragmente pot fi totuși explorate folositor pe parcursul unei expuneri didactice deoarece sunt imagini care înfățișează comunități de romi, evrei în timpul Holocaustului ori artefacte ale diferitelor comunități minoritare din România (casă săsească, comunitate maghiară, familie de aromâni). Aceste surse însă, limitează discuția în ceea ce privește diversitatea la nivelul Europei prin particularitatea lor. Considerăm că ar fi fost interesante imagini cu diferite comunități minoritare din Europa.

Diversitate religioasă

Manualul conține o lecție despre diversitatea religioasă în România, reducând din nou paleta de analiză la un context foarte particular în condițiile unei abordări europene a evenimentelor secolului XX. Conținutul didactic cel mai interesant referitor la diversitatea religioasă este lecția dedicată arhitecturii religioase din secolul XX – conținut unde sunt prezentate structuri arhitecturale religioase inovative, dar și variate ca religie.

O problemă similară însă, probabil cea mai gravă pentru toate manualele de clasa a XI-a, este lecția legată de fundamentalismul religios. În cazul manualului prezentat de editura Sigma, există o contextualizare mai largă unde se prezintă originile fundamentalismului religios și existența acestui fenomen în diferite religii. Cu toate acestea, **textul lecției asociază fundamentalismului religios cu islamul**, prin asocierea actelor de terorism, a „atentatelor islamiste” și a respingerii occidentalizării cu religia musulmanilor. Acest lucru nu se întâmplă în cazul creștinismului unde se revine cu exemple de acțiuni ce au legătură cu „dialogul religios” sau de apărarea drepturilor omului. Imaginile și casetele cu

exemple din lecție contribuie și ele la această echivalare a fundamentalismului religios cu islamul, unde personaje precum ayatolahul Khomeini, Osama bin Laden sunt înfățișate și descrise într-o notă negativă. O casetă cu o sarcină de lucru prezintă elevilor controversa dintre Salman Rushdie, romancier ce a scris o carte considerată blasfemie la adresa profetului Mahomed, și ayatolahul Khomeini și trasează elevilor sarcina de a identifica trăsăturile fundamentalismului religios pornind de la acest caz. Dată fiind natura extrem de sensibilă și revirimentul unor percepții și atitudini de ură motivate religios, considerăm necesară o abordare diferită a acestei teme, caracterizată prin diversitatea exemplelor de lucru și a imaginilor prezentate.

Femei

Manualul, spre deosebire de alte cărți școlare, are mai multe imagini cu femei și mai mult context în care consideră relevantă ilustrarea temelor cu personaje femei. Cu toate acestea, nu sunt prea multe instanțe în care să fie prezentate evenimente importante pentru viața femeilor. Tema viața publică și viață privată (unde de obicei se regăsesc astfel de informații) este dedicată în acest caz formelor de locuire contemporană și explicitării individualismului ca filozofie a modernității, dar fără a face referire la schimbările din viața familiei și a rolului femeilor în viața publică. Personajele femei menționate de autori sunt: Regina Elisabeta a II-a, Maica Tereza, Rigoberta Menchu, Ana Pauker, Ileana Samoilă, Elisabeta Rizea, Doina Cornea.

XII.3. Imagini

Imagini cu personaje femei

Comparativ cu celelalte manuale, în acest caz se pot găsi numeroase exemple de femei cu rol hotărâtor în viața publică și politică, deși în continuare fotografiile cu figuri istorice bărbați sunt majoritare. În acest manual există 10 imagini care potretizează femei, cu personaje precum Regina Elisabeta a II-a, Maica Tereza, Rigoberta Menchu, Ana Pauker, Ileana Samoilă, regina Marii Britanii Victoria,

Margarete Buber-Neumann, Maria Weber, Elisabeta Rizea, Doina Cornea. Mai sunt 16 imagini cu femei și bărbați.

Imagini cu personaje din grupuri și comunități marginalizate

Fotografiile ce înfățișează personaje aparținând unor grupuri sau comunități marginalizate sunt puține ca număr, doar 8. În ceea ce privește exemplele legate de lumea musulmană, acestea sunt portretizate în contextul fundamentalismului religios (ayatolah Khomeini, Osama bin Laden, Salman Rushdie). Un personaj cu adevărat excepțional și a cărei fotografie este inclusă de autori în manual este cea a activistei pentru drepturile omului Ribogerta Menchu, născută în Guatemala într-o comunitate etnică minoritară.

XII.4. Limbaj discriminatoriu

Manualul nu conține exemple de limbaj discriminatoriu direct, dar prin **alăturarea conceptului de fundamentalism religios (Fig. 24) cu islamul se contribuie la discursul negativ legat de această comunitate.**

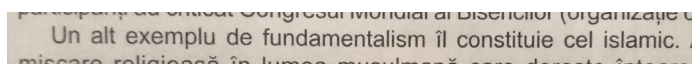

Fig. 24

XII.5. Studii de caz, surse istorice și teme de lucru

Manualul are un studiu de caz despre diversitatea religioasă din România, însă niciunul dedicat minorităților sau comunităților minoritare din Europa. Sursele istorice prezentate suplimentar elevilor nu fac referire la categoriile de interes pentru analiza de față și de aceea nici sarcinile de lucru nu au ca obiect teme de interes precum situația femeilor, statutul anumitor comunități etnice sau religioase pe parcursul unei perioade istorice sau într-un anumit context.

XIII.1. Prezentare generală

Manualul editurii Humanitas este un instrument de lucru modern, scris într-o narațiune cursivă și prietenoasă pentru elevi, cu exemple și ilustrații numeroase. O altă calitate a acestui manual sunt și schemele cronologice de la începutul fiecărui capitol, precum și rezumatul recapitulativ de la finalul fiecărui capitol. Sursele citate sunt dintre cele mai recente. Din perspectiva categoriilor de analiză relevante pentru acest document, manualul nu se îndepărtează foarte mult de linia stabilită de celelalte manuale, referințele la comunități etnice lipsesc aproape cu desăvârșire, minoritățile religioase sunt pur și simplu enumerate fără a se oferi detalii concrete despre istoria acestora, personaje femei evocate pe parcursul lecțiilor fac parte din aceeași galerie de *femei simbol/prima femeie care...* (Elena Văcărescu, Ana Aslan și Monica Lovinescu). Ceea ce poate părea surprinzător este că în ciuda manierei mai moderne de prezentare a conținuturilor, acest manual nu oferă prea multe informații legate de teme de interes pentru analiză – foarte puține despre minorități și diversitate și poate și mai puține informații despre evenimente care au transformat viața femeilor sau a minorităților etnice. Nici tema decolonizării nu este detaliată în manual, iar în ce privește tema fundamentalismului religios – **aici autorii aleg să intituleze o lecție întreagă Fundamentalismul Islamic** (Fig. 25).

Fig. 25

Structura manualului este mai prietenoasă elevului, lecțiile fiind mai aerisite, informațiile mai clare prezentate sub formă de puncte de interes și mai rar sub forma unei narațiuni, reproducerile după imagini sunt foarte clare, iar calitatea tehnică a manualului este foarte modernă. Manualul nu oferă informații suficiente legate de tema analizei noastre – diversitate în secolul XX.

XIII.2. Prezentarea unor evenimente marcante pentru istoria grupurilor minoritare

Conceptul de minoritate etnică

Acest concept nu este menționat deloc de autorii manualului. În același timp, conceptele de diversitate etnică sau multiculturalism (termeni folosiți în alte manuale) lipsesc și ele din această carte școlară. Diversitatea este discutată numai în raport cu construcția instituțională a Uniunii Europene, fiind una din trăsăturile definitorii ale acestei construcții politice, în opinia autorilor. Realitatea și istoria din spatele acestui concept nu sunt însă expuse elevilor.

Diversitate religioasă

Diversitatea religioasă în România constituie tema de lucru a unuia dintre studiile de caz, însă abordarea propusă de autori este una foarte sumară. Practic sunt descrise pe scurt toate cele 18 culte recunoscute în România actuală, iar aceste definiții sunt însoțite și de rezultatele unui recensământ privind numărul de membri ai fiecărei comunități religioase. Considerăm că această abordare este una minimalistă având în vedere fenomenele cu care s-au confruntat comunitățile religioase de-a lungul secolului XX.

Femei

Referințele la fenomene istorice legate de viața femeilor sunt și mai puține decât în alte

manuale analizate. În acest manual, singura referință este cea legată de tema viața publică/viață privată. Câteva paragrafe descriu dubla povară aruncată pe umerii femeilor în perioada comunistă în România când acestea trebuiau în același timp să se ocupe de familie, dar și să fie active profesional. Termenii în care este discutat acest aspect lasă însă multe aspecte neclare, prezentând doar câteva idei principale. Subiecte importante lipsesc, referitor la situația femeilor din perioada comunistă, ca de exemplu, începând cu 1966 responsabilitatea femeilor în fața statului pentru numărul de copii pe care îl livrau comunității (politica pronatalistă a lui Ceaușescu).

XIII.3. Imagini

Imagini cu femei

Manualul conține trei imagini cu personaje istorice femei (Ana Aslan, Monica Lovinescu și Elena Văcărescu) și de altfel numai aceste trei femei sunt menționate și în textele acestui manual. O reproducere după o operă de artă a lui Duane Hanson, sculptură intitulată „*Tânăra la cumpărături*” este a patra portretizând o femeie. Operele lui Duane Hanson, artist contemporan, sunt critice la adresa consumerismului și această reproducere după una dintre operele sale este folosită de autorii manualelor pentru a critica consumerismul în epoca globalizării. **Dat fiind numărul mic de imagini cu femei considerăm că această reproducere reiterează o asociere stereotipă între femei și consumerism.** În manual mai sunt ilustrate 3 fotografii cu femei – femei salutând prezența lui Charles de Gaulle, o imagine cu o femeie într-o fotografie din timpul unei manifestări comuniste și o fotografie cu femei musulmane purtând burqa.

Imagini cu personaje aparținând unor comunități minoritare

Manualul nu prezintă astfel de imagini, putând fi clar îmbunătățit din acest punct de vedere. Singurele două referiri la astfel de comunități pot fi considerate o fotografie a Secretarului General ONU de origine ghaneză, Kofi Annan

și o imagine stereotipă a unui poster cu ayatollahul Khomeini unde apar și câteva femei musulmane purtând burqa.

XIII.4. Limbaj stereotip sau discriminatoriu

Autorii utilizează un limbaj stereotipic în unele situații și nu ezită în a utiliza cazuri în care sunt implicate comunități minoritare pentru a explica situații negative, deși o fac în mod indirect. **Se folosește sintagma „stat al Țiganilor” atunci când vorbesc despre imaginea României în Uniunea Europeană când se face referire la „prejudecățile rasiste față de români”, în opoziție cu „eforturile românilor de a fi recunoscuți drept buni europeni”.** Autorii explică asemănarea cuvintelor „român” cu „rrom” fără nicio referire însă la originile și utilizarea cuvântului rom, și aleg utilizarea cuvântului „țigan” pentru comunitatea romă. **A doua referire la minoritatea romă din manualul în cauză se regăsește sub rubrica „imaginea negativă” a României în presa internațională.** Autorii explică cum un caz al unei căsătorii timpurii dintre doi membri ai comunității rome a adus în atenția internațională România și „a îngrozit Parlamentul European”. Analiza autorilor asupra acestui caz se îndreaptă spre generalizarea unor astfel de practici într-o comunitate minoritară, contribuind la stigmatul negativ care este asociat deja cu aceasta în societatea românească. Manualul conține o serie de contextualizări stereotipe care contribuie la întărirea unor discursuri discriminatorii existente în societatea românească. Deja comună multora dintre manuale este asocierea islamului cu fundamentalismul religios și utilizarea acestuia ca exemplu de terorism în explicarea acestui concept. Astfel de mesaje subliminale care accentuează atitudinile și discursul discriminatoriu și stereotipurile deja existente în societate sunt cel puțin nepotrivite pentru manualele școlare.

- Includerea obligatorie, în toate manualele de istorie a României, a istoriei privind robia romilor, Holocaustul în România, minoritățile etnice în perioada comunistă și drepturile femeilor.
- Revizuirea lecțiilor (a conținutului de informații) pentru a include mai multe informații despre minorități etnice (cu accent pe minoritatea romă, evreiască și maghiară), minorități religioase și despre femei. Extinderea paradigmei minorităților naționale pentru a putea include elemente legate de istoria minorităților sexuale din România sau pe cele legate de dizabilitate.
- Revizuirea discursului istoric din manual astfel încât diversitatea etnică și religioasă a “românilor” să iasă din stereotipul legat de proverbiale deschidere spre diversitate a românilor. Istoria prezintă exemple clare care să arate exact contrariul, evenimente excluse în mod conștient din narațiunea oferită elevilor.
- Revizuirea tipului de ilustrații prezente în manual pentru a putea include imagini nonstereotipe, relevante și mai numeroase decât actualele imagini cu femei și minorități etnice. Diversificarea imaginilor despre monumente arhitectonice și religioase.
- Introducerea de studii de caz în care să fie prezentate elevilor personaje istorice aparținând minorităților.
- Revizuirea surselor pentru a include și surse cu autori femei, cu autori romi sau cu autori ai altor minorități.
- Revizuirea sau eliminarea capitolului despre fundamentalismul religios (în manualele de clasa a XI-a). Eliminarea oricărui referințe de asociere între fundamentalism religios-fundamentalism islamic-terorism.
- Revizuirea designului manualelor de istorie pentru a fi mai puțin încărcate cu text, mai clar structurate, mai bine tehnoredactate și cu imagini mai clare – extinderea manualului fizic cu unul electronic care poate fi o unealtă foarte inovativă în studiul istoriei. Acordarea unei atenții sporite copiilor cu CES astfel încât aceștia să poată urmări conținuturile lecțiilor.
- Formarea elaboratorilor și a evaluatorilor de manual pe teme legate de reprezentarea diversității în manuale școlare.
- Promovarea unui discurs nediscriminatoriu și ne-stereotip cu privire la minorități.

www.educatiefaradiscriminare.ro

Ilustrație de Sergiu Vasile

Centrul de Resurse Juridice
Str. Arcului, nr. 19, București
T: 40 212 120 690 F: 40 212 120
519

PROGRAMUL DE COOPERARE ELVEȚIANO-ROMÂN
SWISS-ROMANIAN COOPERATION PROGRAMME

www.swiss-contribution.ro
www.swiss-contribution.admin.ch/romania

© Centrul de Resurse Juridice, 2016